

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

RİVAYETLER BAĞLAMINDA KADININ CAMİDEKİ KONUMU

Yüksek Lisans Tezi

Kudret KOÇYİĞİT

Sivas

Temmuz 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

RİVAYETLER BAĞLAMINDA KADININ CAMİDEKİ KONUMU

Yüksek Lisans Tezi

Kudret KOÇYİĞİT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN

Sivas
Temmuz 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Rivayetler Bağlamında Kadının Camideki Konumu
Savunma Tarihi : 28.06.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN

Üye : Prof. Dr. Sami ŞAHİN

Üye : Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Kudret KOÇYİĞİT tarafından hazırlanan Rivayetler Bağlamında Kadının Camideki Konumu başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

16.07/2019

Kudret KOÇYİĞİT

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu dönem İslam'ın tartışmasız ve en doğru yaşandığı dönem olmuştur. Kültürden kaynaklanan yanlış uygulamalar veya dinin yanlış anlaşılması hepsi birebir Hz. Peygamber'in müdahalesi ile düzeltilmiştir. Peygamberimiz (sav) veda hutbesinde ümmetine iki emanet bıraktığını ifade ederek, kendisinden sonra karışıklığa düşülen her meselede Kur'an ve sünnete başvurmamızı tavsiye buyurmuştur. O'nun vefatından sonra da dine dair her konu önce Kur'an'a sonra da sünnete arz edilmiştir.

Tarihten günümüze, kadın konusu birçok farklı açıdan tartışma konusu olmuştur. Kadınların cemaate katılıp katılamayacağı tartışması Hz. Peygamber'in vefatıyla başlamış, zamanla daha da büyümüştür. Günümüzde de bu konuda müstakil çalışmalar ve makaleler yazılmıştır. Biz de kadının cemaate iştiraki konusunu netliğe kavuşturabilme adına çalışmamızda Hz. Peygamber'den gelen rivayetler ve O'nun dönemindeki uygulamalar ışığında kadınların mescitlerdeki durumunu ele almayı amaçladık. Mescitlerin fonksiyonlarına değinip, kadınların mescitten hangi oranda istifade ettiğini incelemeye çalıştık. Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonra ortaya çıkan, zamanla fihhi hükümlere temel olan, kadın hakkındaki fitne söyleminin temellerini araştırarak değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızı tamamlamayı nasip eden Rabbim'e sonsuz hamd-ü senâ'dan sonra, saygıdeğer Cemal Ağırman hocama ve çalışmam süresince maddi- manevi desteğini esirgemeyen aileme özellikle de anneme ve eşime teşekkür ediyorum.

Kudret KOÇYİĞİT

Sivas- 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	1
1.3. Kaynaklar	2
2. FARKLI TOPLUMLARDA KADIN ALGISI	5
2.1. Yahudilik ve Hristiyan Kültüründe Kadın Algısı.....	8
2.2. Arap Toplumunda Kadın Algısı	10
2.2.1 İslam Öncesi Toplumda Kadının Konumu	11
2.2.2 İslam Sonrası Toplumda Kadının Konumu	12
I. BÖLÜM	17
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE MESCİT VE CAMİLERİN FONKSİYONLARI	17
1.1. Mescit-Cami Kavramı ve Tarihçesi	17
1.1.1. Mescit-Cami Kavramı	17
1.2. Mescit ve Camilerin Tarihçesi	18
1.3. Hz. Peygamber dönemi camilerin fonksiyonları	21
1.3.1. Camilerin İbadet ve Eğitim Fonksiyonları	22
1.3.2. Camilerin İdari, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları.....	23
II. BÖLÜM	25
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE CAMİ-KADIN İLİŞKİSİ	25
2.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Namaz Kılmak İçin Mescide Gelmesi	26
2.1.1. Kadınların Vakit Namazlarında Cemaate Katılması	26
2.2. Kadınların Cuma ve Bayram Namazları İçin Camiye Gelmeleri.....	32

2.2.1. Cuma Namazı	32
2.2.2. Bayram Namazı	34
2.3. Kadınların Camide Kıldıkları Nafile Namazlar	36
2.4. Kadınların Camide Cenaze Namazı Kılmaları	39
2.5. Kadınların Eğitim Faaliyetleri İçin Camiye Gelmeleri	41
2.5.1. Mescid-i Nebevi’de Kadınlara Yönelik Eğitim Faaliyetleri.....	43
2.6. Camilerin Diğer Fonksiyonları Açısından Kadınların Camiye Gelmeleri	48
III. BÖLÜM.....	51
KADINLARI CAMİDEN MEN EDEN SÖYLEMLER.....	51
3.1. Kadınları Camiden Men Eden Rivayetler	54
3.2. Fitne Kavramı Ve Söylem Haline Gelişi.....	59
3.2.1. Fitne Kavramı	61
3.2.2. Kadının Fitne Olması Söylemi	63
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ.....	85

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ank.	: Ankara
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bin	: oğlu
çev.	: çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
ibn	: oğlu
İst.	: İstanbul
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
md.	: maddesi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Nşr.	: Neşriyat
ra	: Radıyallahu Anh
Sayı	: Sayı
s.	: sayfa numarası
Sav	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
ts	: tarihsiz
Yay.	: Yayınları

ÖZET

“Rivayetler Bağlamında Kadının Camideki Konumu” adlı çalışmamızı: “Farklı toplumlarda Kadın Algısı, Hz. Peygamber Döneminde Mescit Ve Camilerin Fonksiyonları, Hz. Peygamber Döneminde Cami-Kadın İlişkisi ve Kadınları Camiden Men Eden Söylemler” olmak üzere dört temel başlık altında gerçekleştirmeye çalıştık. İslam’ın kadına genel bakışını ve İslam dininin etkileşim içerisinde olduğu medeniyetlerin, özellikle de Yahudi ve Hristiyan kültürün kadına bakışını inceledik. Hz. Peygamber döneminde mescitlerin fonksiyonlarını ayrıntılı olarak ele aldık. Rivayetler ve Hz. Peygamber dönemi ışığında kadınların mescitteki durumlarını, ne sıklıkla, hangi namazlara katıldıklarını inceledik. Hz. Peygamber’in vefatından sonra meydana gelen, kadınların mescide gelmesi hakkındaki fitne söylemini mercek altına alarak, çıkış noktasını, nasıl temellendirildiğini, fıkıh kitaplarında fitne söylemiyle kadınları mescitten men eden hükümlerin dayanağını incelemeye ve açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Cami, Mescid, Cemaat, Eğitim, Fitne

ABSTRACT

We composed our study of “The Position of the Woman in the Mosque” in four sections: Women's Perception according to various societies, The functions of the Masjids and Mosques in the Prophet's Period, The Mosque-Woman Relations in the period of Prophet and The Discourse of Interdiction the Women from the Mosque. We have examined the general view of Islam and the view of civilizations in which the religion of Islam interacted, especially the Jewish and Christian cultures. In the period of Prophet Muhammad, we have discussed the functions of masjids in details. Narrations and the light of the period of the Prophet, we have investigated the status of women in masjid, how often and in which prays they participated. We tried to examine and explain the basis of provisions which prevented women from the masjid with the discourse of interdiction in fiqh books, by taking the focus on the rhetoric about women coming after the death of the Prophet, taking the focal point about the coming of women in the mosque.

Keywords: Women, Mosque, Masjid, Communion, Education, Sedition

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR

1.1. Araştırmanın Amacı

Tarihten günümüze kadın konusu birçok yönüyle tartışma konusu olmuştur. Dünyada ataerkil kültürün baskın olması sebebiyle kadınlar birçok kültür ve medeniyette mağduriyetler ve mahrumiyetler yaşamışlardır. İslam'ın doğuşu ile gerek Kur'an ayetleriyle, gerekse de birebir Hz. Peygamber'in müdahalesiyle bu mağduriyetler giderilmiş ve kadınlara insani hakları verilmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatıyla, kadınlar tekrar tartışmalara konu teşkil etmiştir. Bu tartışmaların başında da; kadınların mescide gitmelerinin, cemaate katılmalarının uygun olup olmadığı konusu gelmiştir. Tartışmalar neticesinde kadınlarla mescitler arasına kalın duvarlar örülmüş ve İslam toplumunun yarısı mescidin manevi atmosferinden, ilmi yönünden mahrum kalmıştır. Günümüzde halen farklı bakış açılarıyla kadınların mescide gelmesine dair tartışmalar devam etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda, hanımların cemaate katılımı konusunu Hz. Peygamber'den gelen rivayetler ve o dönem uygulamaları ışığında açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktayız. Özellikle de fitne söylemiyle, hanımları mescitlerden men eden hükümlerin delillerini mercek altına alıp, bu konuda Hz. Peygamber'in tavrını açık ve net olarak ortaya koymayı hedefliyoruz.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Konumuz birçok alanı bünyesinde barındırdığı için sınıflandırma yöntemiyle, bölümler halinde ele almamız gerekmektedir. Öncelikle dinin yaşam şekli üzerinde kültürün etkisini göz önüne alarak, tarihten günümüze kültür ve medeniyetlerde kadın algısını ortaya koymaya çalıştık.

Bir sonraki aşamada konumuzu sağlam temeller üzerine oturabilme adına, mescit ve cami kavramlarının lügat ve ıstılah anlamlarını irdeleyerek, mescitlerin Hz. Peygamber (sav) dönemindeki fonksiyonlarını (ibadet, eğitim vs.) ayrıntılı olarak incelemeye çalıştık. Üçüncü adımda ise bu konuda yolumuzu aydınlatacak olan,

kadınların mescide hangi zaman ve zeminde, hangi sıklıkla gittiklerine dair başta sahihayn olmak üzere Kütüb-ü Tis'a'da geçen rivayetlere ve Hz. Peygamber (sav) dönemi uygulamalarına yer verdik. Sahih kabul edilen rivayetler temel alarak kadınların mescide gitmesi noktasında Hz Peygamber'in görüşünü ve dönemindeki kadın-mescid bağına ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın son aşamasında da, kadınları mescitten men eden söylemlerin delillerini, bu delillerin sıhhat derecelerini incelemeye çalıştık. Ayrıca kadınların fitne söylemiyle mescitlere gitmesinin uygun olmadığını ifade eden fikhî hükümlerin delillerini ortaya koymaya çalıştık. Kaynağının Hz. Peygamber'e dayandırılmaya çalışıldığı fitne söylemi ile Hz. Peygamber (sav) dönemindeki uygulamalar arasındaki uyumsuzluğu değerlendirerek açıklığa kavuşturmaya çalıştık.

1.3. Kaynaklar

Hadisler, tarih ve fıkıh çerçevesinde ele aldığımız, kadının camideki konumu adlı konumuzu araştırırken genel olarak hangi eserlerden faydalandığımızı ifade etmek için "Kaynaklar" başlığını kullandık. Kaynakçada, araştırmamız kapsamında kullanılan bütün kaynaklar belirtilmiştir.

Konumuzun bel kemiği hadisler ve Hz. Peygamber dönemi uygulamalar olduğu için öncelikle, temel hadis kitaplarımıza yani Kütüb-ü Tis'a'ya müracaat edilmiştir. Daha sonra da diğer hadis kaynaklarından yararlanılmıştır. Hz. Peygamber dönemi uygulamaları için ikinci başvuru kaynak alanımız İslam tarihi kaynakları olmuştur. İbn Sa'd'ın "Et- Tabakâtu'l-Kübrâ" isimli eseri en çok başvurduğumuz eserler arasındadır. Konumuzun fikhî boyutu için de Mavsili' nin "el- İhtiyar" kitabı ve bu alanda konumuzla alakalı yazılmış müstakil ilmihal kitaplarına başvurduk.

Konumuzla alakalı son dönemde yapılmış çalışmalar arasında yer alan Rıza Savaş'ın "Hz. Muhammed Devrinde Kadın" ve "Raşid Halifeler Devrinde Kadın", Abdulhalim Ebu Şakka'nın "İslam Kadın Ansiklopedisi " , Mehmet Birekul'un "Peygamber Günlerinde Kadın", Ali Osman Ateş'in "Hadis Temelli Kalıp

Yargılarda Kadın”, Hüseyin Yılmaz’ın “ Camilerin Eğitim Fonksiyonu ” ve Hidayet Şevkatli Tuksal’ın “Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İz Düşümleri “ gibi bu alanda yazılmış müstakil kitaplar, tezler ve makaleler istifade ettiğimiz kaynaklar içerisinde yer almaktadır.

2. FARKLI TOPLUMLARDA KADIN ALGISI

Tarihten günümüze kadın konusu, gerek kadının yaratılışı, gerekse de toplumdaki konumu itibariyle tartışma konusu olmuştur. Farklı toplumlarda ve zamanlarda kadın algısında değişiklikler olsa da, genelde kadını erkekten aşağıda gören bir bakış açısı hâkim olmuştur. Bu bakış açısı insanların inançlarına da yansımış, dinin kadına dair öğretileri bu doğrultuda değerlendirilmiş ve algılanmıştır.¹ Bu sebeple Hz. Peygamber'in kadınların mescitlere gelmesi konusundaki bakış açısını doğru değerlendirebilmek için İslamiyet'in ve İslam toplumunun etkileşim içinde olduğu toplumların özellikle de Arap toplumunun kadın algısını bilmemiz gerekir. Meseleyi kendi bağlamından kopuk değerlendirmek, meselenin yanlış anlaşılmasına sebep olabilir. Burada araştırmamızı daha sağlıklı sonuçlandırabilme adına tarihteki kültür ve medeniyetlerin kadın algısı hakkında özet bilgiler verilmesine gerek duyulmuştur.

Dinin bir konudaki öğretilerini doğru değerlendirebilmek ve anlamlandırabilmek için, o dinin hayat bulduğu toplumu, o toplumunda dayandığı geleneği ve etkileşim içerisinde bulunduğu diğer toplumlara incelemek gerekir. Bu sebeple rivayetler bağlamında kadının camideki konumunu araştırırken, İslam dininin doğup, geliştiği toplum ve etkileşim içerisinde bulunduğu diğer toplumlar hakkında genel bir bilgi verme gereği duyduk. Böylece konumuz çerçevesinde ele alacağımız hadisleri ve hadislere yapılan yorumların tarihi etkilerini daha doğru anlamlandırabileceğiz. Zira Hz. Peygamber'in örnek uygulamalarına rağmen, geçmişte birçok Müslüman âlim kadına menfi bakmış,² kadının potansiyel cinselliğini fitne söylemiyle değerlendirmiş³ ve kadını mescide gitmekten, ilim öğrenmeye kadar birçok meşru hakkından mahrum etmiştir. Kadın konusunda bu olumsuz tavrın kaynağını anlamlandırmada ve kadın konusundaki hadislerin

¹ Huriye Martı, “ Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX (2009), Sayı: 3, s.102-103.

² Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay., İstanbul 2001, s.33.

³ H. Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara 2018, s. 27.

yorumuna etkileri konusunda fikir verir ümidiyle, tarih boyunca toplumlarda kadının nasıl algılandığına dair kısaca bilgi vermeyi faydalığı buluyoruz.

Tarih öncesinde kadının toplumdaki konumu hakkında kesin genel yargılara ulaşmasak da kadın birçok zaman ve zeminde ataerkil zihniyetin gölgesinde, erkeğe göre ikinci sınıf konumunda görülmüştür. Anaerkil geleneğin hâkim olduğu kimi toplumlarda kutsallaştırılmış, kimisinde ise ruh sahibi bir insan olup olmadığı tartışılarak hiçbir hak ve hürriyete sahip olamamıştır. Tüm bunların yanı sıra nadirde olsa bazı toplumlarda erkeklerle aynı haklara sahip olmuştur. Ancak genel olarak eski toplumlarda ve medeniyetlerde kadının insani hakkı olan statüye sahip olmadığını söyleyebiliriz.⁴ Öyle ki kadın konusundaki bu tartışmalar günümüze dek ulaşmış bu konuda farklı görüşlerde birçok çalışma yapılmıştır. Maalesef tarih öncesinden günümüze kadar kadın karşıtı söylem varlığını hep hissettirmiş, bu hissiyat İslami öğretilerin yorumlarına ve pratik hayatta yaşanmasına bile yansımıştır.

Tarihi seyir içerisinde, Yunan toplumunda kadın, hiçbir politik hakka sahip değildi. Kadın iffetli ve namusluydu, onun için en onur verici iş rahibe olmaktı.⁵ Evinden çıkmayan, ihtiyacı olan her şey kendisi için karşılanan bunun yanı sıra kültürden yoksun ve sosyal hayata hiçbir katkısı olmayan etkisiz bir bireydi. Yasal olarak kız çocukları makbul görülmez, mirastan da pay alamazdı. İleri gelen ailelerin kadınlarında örtünme yaygındı. Tek eşlilik temel prensip olmakla birlikte, erkek sebep belirtmeden karısını boşayabilirdi. Eski Yunan'da kadının durumu biraz daha iyiydi ancak kadına verilen bu sınırlı özgürlüğü Aristo, İsparta'nın düşüşünün sebebi olarak değerlendirmiştir.⁶

Roma medeniyetinde de kadın statü olarak benzer durumdaydı. Kadın, babasından kocasına devredilen bir eşya hükmündeydi, kocasının kadın üzerinde

⁴ Ö. Faruk Harman, "Kadın(İslâm Öncesi Dinlerde ve Toplumlarında Kadın)", *DİA*, İstanbul 2001, cilt: 24, s. 82-86.

⁵ Hilal Köksal, "Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank. Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.8

⁶ Cemal Ağırman, age, s.34.

mutlak hâkimiyeti vardı. Boşama hakkı sadece erkeğe verilmişti, kadının böyle bir hakkı yoktu. Roma kamu hukukunda ise hiçbir hakka sahip değildi ve devlet kurumlarında görev alma hakkı yoktu. Kız çocukları makbul sayılmıyor ve kız çocuklarına mülkiyet hakkı verilmiyordu.⁷ Her ne kadar pratik hayatta kadın birçok konuda mağdur ve ikinci planda olsa da, Eski Yunan ve Roma mitolojisinde kadın etkin bir konumda anlatılmıştır.⁸ Eski Çin’de ise kadın kendisine ad takılmaya bile değer görülmeyen, insan sayılmayan bir varlıktı. Konfiçyüs’e göre kadının erkeğin üzerinde güce sahip olması insanlığın zararınadır.⁹

Eski Hintlerde kısır olan veya kız çocuğu doğuran kadın kocası tarafından kolayca terk edilebilecek kadar değersiz görülüyordu. Sümer, Babil gibi eski Mezopotamya, Hitit gibi eski Anadolu medeniyetlerinde ve Eski Türkler’de kadın yukarıda zikrettiğimiz birçok medeniyetten daha iyi bir durumdaydı.¹⁰ Bu medeniyetlerde kadınlar ticari hayatta yer alıyorlardı. Tek eşle evlilik esastı, ikinci eş sadece çocuk sahibi olamama durumunda söz konusuydu. Evlilik ve boşanma resmi sözleşme ile yapılıyor, kadına da boşanma hakkı tanınıyordu. Boşanma durumunda eşit mal paylaşımı söz konusuydu. Hitit yasalarında kraliçe kralla eşit görülüyor, bazı halk bayramlarında devleti sadece kraliçe temsil ediyordu. Kadınlar farklı ünvanlarla tapınak hizmetinde bulunmuşlar, din hizmetinde birçok kadın memur etkin rol oynamıştır.¹¹

Hamurabi kanunlarında, özellikle aile hukukunda kadının lehine düzenlenmeler görülse de bunların pratik hayattaki geçerliliğinin ne boyutta olduğunu bilemiyoruz. Bu yasaların bir kısmında kadın evcil hayvan mesabesinde görülmüştür. Hinduizm’de de, kadın erkek üzerinden değerlendirilmiştir, kocasının

⁷ Ö. Faruk Harman, agm, s.83.

⁸ Kurban Özüğurlu, *Evlilik Raporu*, Altın Kitaplar Yay. İstanbul 1985, s.29

⁹ Sadık Ağçoban, “Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, Haziran, 2016, s.16.

¹⁰ İbrahim Sarıçam; Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, 2006, s.29.

¹¹ Ö. Faruk Harman, agm, s.83.

ölümüyle o da yakılmış kendisine hayat hakkı tanınmamıştır. Kadın birçok sebeple tanrıya kurban edilmiştir.¹²

İslam öncesi Türklerde bu manzaranın değiştiğini görüyoruz. Türklerde ataerkil yapı hâkim olmasına rağmen kadınların ‘annelik’ ve ‘kahramanlık’ nitelikleri ile öne çıktığını ve saygı gördüğüne rastlıyoruz. Kadın at binen, silah kullanan savaşçı kimliği ile değer görmüştür. Ana hakkı kutsal sayılmış Tanrı hakkı ile bir tutulmuştur. Türkler aile bütünlüğüne çok önem vermiş ve tek eşliliği benimsemiştir. Devlet yönetiminde bilge hatun eşinin yanında yer almıştır.¹³

2.1. Yahudilik ve Hristiyan Kültüründe Kadın Algısı

Kadına yaklaşım konusunda, Müslüman bilincinin şekillenmesinde etkin rol oynadığını düşündüğümüz Yahudi ve Hristiyan kültüründe kadının konumuna özellikle yer vermeyi gerekli görüyoruz. Kültürümüzde yer alan, kadına dair birtakım önyargıların temelinde Yahudi- Hristiyan geleneğinin tesiri olduğunu düşünüyoruz.¹⁴ Araştırmamızın doğru bir netice verebilmesi adına öncelikle Müslümanların asırlarca birlikte yaşadığı Yahudi ve Hristiyan kültüründeki kadın algısına değinme gereği duyuyoruz.

Yahudilikte Kadın; Yahudilikte kadının rolü ataerkil yapıya göre şekillenmiş, cinsiyet faktörü sosyal fonksiyonlarda belirleyici olmuştur. Tevrat’taki kıssaya göre kadın erkeğin kaburga kemiğinden, erkeğin yalnızlığını gidermesi için yaratılmıştır. Kadın erkeğin parçası olması hasebiyle, bütünü parçaya tabi olması gibi o da erkeğe tabidir. Kadının yasak meyveyi yemesi ve eşine yedirmesiyle kadın cezalandırılmış böylece kocasına karşı arzulu kılınmış ve kocasının hâkimiyetine verilmiştir. Kitabı mukaddese göre erkek kadının efendisidir. İbadette kadın ikinci plandadır yani kadınlar din görevlisi olamaz, mabette cemaatten sayılmaz ve cemaate

¹² Cemal Ağırman, age s.35.

¹³ Ahmet Gündüz, “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Cilt 5, Sayı: 5, 2012, s. 130.

¹⁴ Hakkı Şah Yasdıman, “Kadının İslam Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler”, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2005, Sayı: 14, s.60.

katılamazlar sadece uzaktan izleyebilirler. Dini noktada kadının başını örtmesi çok önemlidir hatta başını açan kadını erkek boşayabilir.¹⁵

Yahudilerce kadın Hz. Âdem'i aldattığı için lanetlenmiştir. Bu sebeple kadın gibi kız çocukları da makbul görülmemiş, hizmetçi sayılmışlardır. Yahudilikte, babası kızını bir mal gibi satabilme hakkına sahipti, erkek kardeşi varsa mirastan da pay alamazdı. Erkek kardeşi olmayıp miras alan kızlar ise yabancı aileden biriyle evlenemezdi.¹⁶ Maalesef Yahudilikte kadın, erkeği kandırabilecek, namusa halel getirebilecek bir fitne tehdidi olarak algılanmış, hakları elinden alınıp, sosyal hayattan tecrit edilmiştir. Yahudilerin her sabah yaptıkları dualarındaki “Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun.” ifadesi onların nazarında kadının değersizliğinin ne boyutta olduğunu gayet net açıklamaktadır. Çünkü Yahudilere göre kadın kıskanç, açgözlü, geveze, kavgacı, güvenilmez ve baştan çıkarıcı, fitne sebebi olarak algılanmıştır.¹⁷

Talmud sonrasında kadına merhametle muamele edilmesi tavsiye edilmiş ancak bu merhamet kadına öğrenim hakkı dahi vermemiştir. Kadının varoluş sebebi ve temel vazifesi kocasına hizmet olarak belirlenmiş, bunu reddederse kocası tarafından sopa ile cezalandırılmıştır.¹⁸

Hıristiyanlıkta kadın; İsa kadınları yüceltmiş, İncil'i yaymada kadınlar arasından da yardımcıları seçmiştir. Ancak Hz. İsa'nın bu tutumuna rağmen eski Hıristiyan metinlerinde kadını yeren ifadeler rastlamak oldukça kolaydır. Pavlus'a göre erkek kadın için değil kadın erkek için yaratılmıştır. Bu sebeple kadın yaratıcısına bağlılığı nispetinde kendisi için yaratıldığı kocasına da bağlı olmalıdır. Kadının temel vazifesi kocasına hizmet etmek ve çocuk doğurmaktır. Havva, Âdem'i

¹⁵ Ö. Faruk Harman, agm, s.84.

¹⁶ Yasin Aktay, “Havva İslami Kadın İmajı”, *İslami Araştırmalar*, Cilt:6, Sayı:1, 1992, s.64.

¹⁷ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın”, *İslami araştırmalar* Cilt: 10, Sayı:4, 1997

¹⁸ Ö. Faruk Harman, agm, s.84.

kandırıp günah işlemesine sebep olduğu için acı çekmeye ve aşağılanmaya mahkûmdur ve çocuk doğurmakla cezalandırılmıştır.¹⁹

Hıristiyanlıkta kadını aşağılama geleneği daha yoğun olarak görülür. Kadın yaratılıştan itibaren güzelliği ile fitneye ve aldatmaya sebep olduğu için şeytanın kapısı ve iblisin silahıdır. Fuhuş ve kötülüklerin yaygınlaşmasında, toplumun ahlaki çöküşünde müsebbip kadındır.²⁰

Yeni ahitte evlilik ve cinsel ilişki hoş görülmemiş bunun yanı sıra günahtan korunmak ve çocuk sahibi olmak için evlenilebileceğinden ancak boşanılmaması gerektiğinden bahseder. Evlilik zorunlu bir kötülüktür. Bu durumda kadının tek kurtuluşu eşine bağlanmak ve çocuklarını en güzel şekilde yetiştirmektir. Kadın kiliseye gelebilir ama söze karışamaz çünkü o kocasına bağımlıdır ve öğrenmek istediklerini ondan öğrenmelidir. Kilise babalarının kadına bakışı, Hz. Âdem'e yasak meyveyi yedirtip cennetten kovulmasına böylece insan neslinin günahkar olmasına sebep olduğu inancıyla olumsuzdur. En sonunda kadınlar Aziz Augustin tarafından kötülük dolu, kıskanç, kavgacı ve tartışmacı olarak ilan edilmiş ve evlilikteki ilişki dahi günah olarak görülmüştür.²¹

2.2. Arap Toplumunda Kadın Algısı

Din, doğduğu ve geliştiği toplumdan ayrı düşünülemez. İlahi hitap kimi zaman muhatap aldığı toplumdaki örf ve adetleri kabul etmiş, kimi zaman şekillendirmiş kimi zamanda ortadan kaldırmıştır. İslam kültür ve medeniyetinin oluşumunda, Arap toplumunun ve o dönem insanların yaşam şekilleri, gelenekleri vs. etkili olmuştur. Dinin öğretilerinin algılanmasında da bu geleneğin etkisi olmuştur.²² Araştırmamızı doğru temeller üzerine oturtabilme adına Arap toplumunun İslam öncesindeki ve sonrasındaki kadın algısı hakkında kısaca bilgi verme gereği görüyoruz.

¹⁹ Sıddık Ağçoban, agm. s.17.

²⁰ Cemal Ağırman,, age, s.36.

²¹ Ö .Faruk Harman, agm., s.85.

²² Zeki Tan, *Kur'an-ı Anlamada Cahiliyeyi Bilmek*, Ark Kitapları Yay., İstanbul 2019, s.19.

2.2.1 İslam Öncesi Toplumda Kadının Konumu

Ataerkil yapının etkisinin görüldüğü Arap toplumunda kadın genel anlamda erkeğin gölgesindeydi. İnsani haklara layık görülmezdi. Erkeğin kendisinden yararlanacağı bir mal hükmünde kabul ediliyordu. Erkek birçok kadınla evlenebileceği gibi istediği zaman da karısını boşayabilirdi. Kadın babasının malından miras alamadığı gibi kendisi bir miras malı gibi paylaşılıyordu. Bir kişi babasından miras olarak aldığı üvey annesi ile evlenebiliyordu.²³ Kız çocukları namus ve fakirlik korkusu ile uğursuzluk ve utanç sebebi görülüyordu.²⁴ Kimi kavimler kızlarını diri diri gömüyorlardı. Güç temeli üzerine temellendirilmiş Arap toplumunda, muharip sınıftan olmayan, tüketici konumundaki kadın, hor görülüyor ve hakları elinden alınıyordu.²⁵ Tüm bunların yanı sıra çölün zor şartlarında kadın gücüne de ihtiyaç vardı. Kadın evinde yemek yapar, çocuk bakar, keçi sağardı. Bunların yanı sıra savaşlarda savaşçılara su taşır, cesaret verici şiirler söyler, yaralıları tedavi ederdi. Fakat kadının bu işleri yapması şeref sayılmıyor, ona hak ettiği hakları vermiyordu.²⁶

Şehirli kadınların sosyo-ekonomik durumu göçebelerinkinden daha iyi durumdaydı. Şehirli kadınlar özellikle Mekke, Medine, Taif gibi yerleşim merkezlerindeki kabilelerin eşrafının kızları mevki sahibiydiler. Mal sahibi olup ticaret yapabiliyorlardı. Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice ve Ebu Süfyan'ın karısı Hind bu kadınların en meşhurlarındandır.²⁷

Aslında Cahiliye dönemi Arap toplumunda, kadının durumunu belirlemede, yaşam tarzının göçebe veya yerleşik olması etkin rol oynamıştır. Tabi kadınların hür veya köle olması yahut ta hür olsa dahi eşrafın kızlarından olması da kadının konumunu etkilemiştir. Ancak tüm bunların yanı sıra kadınlar İslam gelene kadar bu

²³ Seyfullah Kara, "Tarihi Süreç, Kur'an ve Hz. Peygamber Açısından Kadın", *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 3, 1998, s.266.

²⁴ Cemal Ağırman, age., s.38.

²⁵ M. Akif Aydın, "Kadın (İslam'da Kadın)", *DİA*, İstanbul 2001, Cilt 24, s.86.

²⁶ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004, s.40.

²⁷ M. Akif Aydın, agm., s.86.

toplumda da insani haklarından mahrum bırakılmışlardır, erkeğin hâkimiyetinde ve aşağısında kalmışlardır.

2.2.2 İslam Sonrası Toplumda Kadının Konumu

Araştırmamız kapsamında değerlendireceğimiz hadisleri ve yapılan yorumları daha doğru değerlendirebilmek ve sağlıklı bir sonuca ulaşmak için İslam dininin kadına bakışı hakkında genel ve kısa bilgiler vermeyi gerekli görüyoruz.

İslam dini gerek Arap toplumunun gerekse de yukarıda zikrettiğimiz birçok medeniyetin kadına olumsuz bakışında kırılma noktası olmuştur. İslam, Arap toplumunun dini ve örfi geleneksel kadın algısında köklü değişiklikler yapmıştır. Kadına insan olmasından kaynaklanan sosyal, hukuki ve ekonomik tüm haklarını teslim etmiştir.²⁸

Kur'an kadın ve erkeği yaratılış itibarıyla eşit kabul eder. Bu kabulleniş birçok eşitliği de beraberinde getirir. Örneğin, hayatın devamı için temel gereksinimlerimiz olan yeme, içme ve barınma gibi haklarda kadın-erkek eşittirler, yargı önünde hak-hukuk noktasında eşittirler. İbadetlerde ve rablerine karşı sorumluluklarda eşittirler. Mülk edinme, çalışma ve eğitim alma hakkı konularında eşittirler.²⁹ Tüm bu eşitliklerin yanı sıra Kur'an erkek ve kadının gerek fizyolojik gerekse de psikolojik farklılıklarını da göz ardı etmez. Kur'an, kadın ve erkeğin yaratılış niteliklerini dikkate alarak hak ve sorumlulukları belirler. İnsanı, bireysel ve sosyal kimliğine vurgu yaparak toplumsal değişimin ve istikrarın belirleyici kutuplarından biri kılar.³⁰ Bu farklılıklar çerçevesinde hakları ve sorumlulukları şekillendirir. Ancak bu farklılıklar hiçbir zaman bir cinsi diğerine üstün kılmamış, bilakis eşleri birbirlerini bütünleyici ve tamamlayıcı kılmıştır.³¹

²⁸ Komisyon, *Hadislerle İslam*, DİB Yay., İstanbul 2017, Cilt 4, s.213.

²⁹ Ali Özek,, " Kur'an'da Kadın ve Kadın Hakları", *Kur'an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı*, İstanbul, 2014, s.128.

³⁰ Kadriye Durmuşoğlu, Abdurrahman Kurt, "Üç Kur'an Yorumunda Kadının Ötekiliği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, s. 621-648.

³¹ Talip Özdeş, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yay., Ankara 2005, s.85; 9 Tevbe: 71.

Toplum içerisindeki kadın-erkek ilişkileri de kadının iffet sınırları içerisinde, kadınları toplumundan tecrit etmeme yönünde özenle düzenlenmiş, kadınlar erkeklerle konuşmuş, selamlaşmış ve toplum içerisinde etkin bir birey olarak varlıklarını hissettirmişlerdir. Aynı zamanda fitneye yol açabilecek, aile saadetini olumsuz etkileyebilecek her türlü tedbir de (halvet yasağı vs.) alınmıştır. ³²

Kur'an'ın inmesiyle kadın asli günah suçundan aklanmıştır. Kadın, Hz. Havva üzerinden kendisine atfedilen ve insanlığın cennetten çıkarılmasına sebep olan suçun tek müsebbibi olmaktan kurtulmuştur. Kuran bu suçun kadın ve erkek tarafından birlikte işlendiğinden bahseder.³³ Hatta bu suç tek başına Hz. Âdem'e de nispet edilir.³⁴ Bu konudaki ayetler, özellikle kadının cinselliğinin ön plana çıkartılarak, erkeği ayartıp, kandıran fitne unsuru olarak algılanmasının ve bu sebeple de birçok toplumda kadına duyulan nefretin kırılma noktası olmuştur

İslam'ın gelişiyile kadın kişilik kazanmış, insan olmanın bir gereği olarak hak ve sorumluluk sahibi olmuştur. Kur'an, Arap toplumunda insani değerlere sahip olamayan kadına, haklarının verilmesi için pek çok emirler ve yasaklar getirmiş. Kız çocuklarını utanç sebebi sayan erkekleri kınamış³⁵, onları diri diri toprağa gömme cinayetini yasaklamıştır.³⁶ Mirastan pay almayan kadınlara ve kız çocuklarına haklarını vermiş ve mağduriyetlerini gidermiştir.³⁷ Aslında Kur'an mazlumun, mağdurun yanında olarak onları kollamış ve haklarını korumuştur.³⁸ Bu kapsamda köle ve cariyelere iyi davranılmasını da teşvik etmiştir. Kadının en çok mağdur edildiği evlilik ve boşanma konularında düzenlemelerle kadının mağduriyetini gidermiştir.³⁹

³² Mehmet Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Yediveren Yay., Konya 2019, s.46.

³³ 2 Bakara: 35,36.

³⁴ 20 Taha: 120-122.

³⁵ 6 En'am: 139,140.

³⁶ 6 En'am: 151; 81 Tekvir:8,9.

³⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, Ankara 2003, Cilt: 1, s.240.

³⁸ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed (sav) Devrinde Kadın*, İstanbul-1991.

³⁹ 2 Bakara: 221,228-237,241; 4 Nisa: 19,20,22,23,25.

Peygamberimiz (sav) de birçok yer ve zamanda, kadınların haklarına vurgu yapmıştır. Değerli peygamberimiz yirmi üç yıllık risalet vazifesinde birçok kez kadın haklarına değindiği gibi ümmete toplu olarak son nasihati olan Veda Hutbesinde de kadınların haklarını hatırlatmış ve şöyle buyurmuşlardır: “...Sizlerin hanımlar üzerinizde haklarınız olduğu gibi, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır...”, diğer bir ifadesinde ise: “ Kadınların hakları konusunda Allah’tan korkun” buyurmuştur.⁴⁰ Hz. Ömer’in şu sözleri: “ Biz cahiliye döneminde kadınlara zerre kadar değer vermezdik, İslam gelip, Allah onlardan bahsedince üzerimizde hakları olduğunu öğrendik...”⁴¹ Arap toplumundaki kadın algısının, İslam’ın gelişi ile nasıl da değiştiğini gayet açık bir şekilde ifade etmektedir.

Maalesef İslam dininin kadına vermiş olduğu bu haklar, İslam toplumlarında her zaman bu esaslara göre uygulanamamıştır. Allah Rasûlu’nun vefatından sonra kadın haklarının yeterince muhafaza edilemediğini Abdullah ibn Ömer’in şu sözlerinden anlıyoruz: “Biz Allah Rasûlü aramızdayken hakkımızda vahiy iner de azarlanırsınız korkusuyla kadınlarımıza kötü söz söyleyemez ve istediğimiz gibi davranamazdık. Ne zaman Allah Rasûlü aramızdan ayrıldı, vahiy kesildi işte o zaman biz kadınlarımıza ağır konuşmaya, istediğimiz gibi davranmaya başladık.”⁴² Böylece Hz. Peygamber’in vefatıyla kendisini hissettirmeye başlayan ve zamanla büyüyen kadın aleyhtarı söylemler ayet ve hadislerin yorumuna ve İslam dininin yaşam şekline de yansımıştır. Kimi zaman kökleşmiş ataerkil anlayışın kadın haklarını sınırlayan telakkisi ayet ve hadislerin yorumlarına dayandırılmak istenmiş, kimi zaman da sıhhati şüpheli hadislerle yaygınlık kazandırılarak bu yorumlara zemin hazırlanmıştır.

İslam toplumlarında kadın Hristiyan toplumundaki gibi hiçbir zaman toplumsal nefretin odak noktasında bulunmamıştır. Ancak Resulü Ekrem’in

⁴⁰ Tirmizî, Rada, 11.

⁴¹ Buhârî, Libâs, 31.

⁴² Buhârî, Nikah, 81.

vefatından sonra yerleşmiş ataerkil anlayışın tesiriyle kadınların konumlarında gerileme olduğu da bir vakiadır.

Sözü edilen gerilemenin örneklerine dini ve sosyal alanlarda rastlanmaktadır. Bizim araştırmamız kapsamına giren, ileride daha kapsamlı ele alacağımız, kadınların mescitlere gelmeleri konusu da bu örneklerin başında gelmektedir. Hz. Peygamber döneminde kadınlar aktif olarak Mescid-i Nebevi'ye geliyorlarken, Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra kadınların mescide gelmelerinden rahatsızlık duyulmaya başlanmıştır. Bu rahatsızlık zamanla artarak etkisini göstermiş, kadınların evdeki ibadetlerinin daha faziletli olduğu mescitlere gelmelerinise fitne sebebi olacağı inancı yerleşmeye başlamıştır.⁴³ İslam toplumu Asr-ı Saadet'ten uzaklaştıkça kadınlar çeşitli gerekçelerle toplum hayatından uzak tutulmuştur. Bu gerekçelerin başında da fitne söylemi gelmiştir. Öyle olmuş ki kadınların normal sesleriyle meramlarını anlatmaları bile haram sayılmıştır.⁴⁴ Böylece kadının ilim-irfan merkezi mescide gidebilme ve ilmi kaynağından öğrenebilme hakları elinden alınmıştır.

⁴³ M. Akif Aydın, agm., s.87.

⁴⁴ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yay., İstanbul 2015, s.42.

I. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE MESCİT VE CAMİLERİN FONKSİYONLARI

1.1. Mescit-Cami Kavramı ve Tarihçesi

1.1.1. Mescit-Cami Kavramı

Arapça bir kelime olan sücud kelimesi ‘eğilmek, tevazu ile alını yere koymak’ manasında kullanılır. Sücud kelimesinden türetilen ‘mescit’ kavramı ise ‘secde edilen yer’ anlamına gelen bir mekan ismidir.⁴⁵ Hz. Peygamber tarafından da mescit kelimesi namaz kılınan yer manasında kullanılmıştır.⁴⁶

Kur’an-ı Kerim’de ‘mescit’ kavramı tekil ve çoğul sığasıyla birçok yerde kullanılmıştır. Kur’an genel olarak mescitlerden bahsetmesinin yanı sıra özeldede Mescid-i Haram’dan⁴⁷ Mescid-i Aksa’dan⁴⁸, Mescid-i Nebevi’den ve takva temeli üzere kurulan Mescid-i Kuba’dan⁴⁹ bahseder. Bir de Müslümanlar arasında bozgunculuk çıkarmak amacıyla münafıklar tarafından inşa edilen Mescid-i Dırar’dan bahseder.⁵⁰

Arapça bir kelime olan ‘cami’ kavramı ise ‘cem’ kökünden türemiş, ismi fail kalıbıdır. Parçaları bir araya toplayan, birleştiren, kaynaştıran ve barıştıran anlamlarında kullanılmaktadır. Cami kelimesi bir araya getiren ve bir arada uzlaştıran manalarını da ifade eder.⁵¹

Yukarıda ifade ettiğimiz kavramlardan anlaşılacağı üzere Müslümanların topluca ibadet ettikleri yerlere mescit veya cami denmiştir. Bu iki kavram kimi

⁴⁵ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, Kahire, 1984, Cilt 3, s. 204.

⁴⁶ Buharî, Salât 55, Müslim, Mesâcid 3.

⁴⁷ 2 Bakara: 144,149-150,191,196,217; 5 Maide:2; 48 Fetih:25,27.

⁴⁸ 17 İsrâ: 1, 7-8.

⁴⁹ 9 Tevbe:108.

⁵⁰ 9 Tevbe: 107.

⁵¹ Cahit Baltacı, “İslam Medeniyetinde Cami” *MÜİFD*, İstanbul, 1985, Sayı 3, s.225.

zaman ayrı ayrı kullanılmış, kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılmış kimi zaman da “Mescidü'l-Cami” şeklinde birlikte kullanılmışlardır.⁵² Bu kavramların yanı sıra topluca ibadet edilen, namaz kılınan yer anlamında ‘musalla’ terimi de kullanılmıştır. Musalla, kalabalık grupların yağmur duası için toplandığı, bayram ve cenaze namazlarına mahsus mihrabı olan üstü açık, etrafı çevrili bir yerdir.⁵³

Kur’an’da, hadislerde ve ilk dönem İslam kaynaklarında mescit kavramı kullanılmıştır. Cami kavramı ilk kez ‘mescidü'l-cami’ olarak kullanılmış sonrasında hicri IV. yüzyılın başlarında müstakil olarak ‘cami’ kavramı kullanılmıştır. Daha sonrasında ise bu kavramlar iyice belirginleşmiş ve Cuma namazı kılınan, içerisinde minber bulunan büyük mescitlere cami, Cuma namazı kılınmayan, içerisinde minber bulunmayan küçük mescitlere ise sadece mescit denilmiştir.⁵⁴ İlk zamanlarda bu ayırım yapılmış olsa da tarihi süreçte bu kavramlar birbirinin yerine de kullanılır olmuştur.⁵⁵

Günümüzde ise bu kavramlar zaman zaman birbirinin yerine kullanılmakla beraber, mescit bir iş yerinin veya herhangi bir kurumda çalışanların kullandığı, minberi olmayan küçük yerlere denilmektedir. Cami ise vakit, Cuma ve Bayram namazı için toplanılan ve alan itibariyle mescitlerden büyük olan, içerisinde mihrabın bulunduğu ibadethaneler için kullanılmaktadır.⁵⁶

1.2. Mescit ve Camilerin Tarihçesi

Hz. Peygamber, “*Yeryüzü benim için temiz ve mescit kılındı; bu yüzden namaz vakti gelince, herkes bulunduğu yerde namaz kılsın.*”⁵⁷ buyurarak, Müslümanların ibadet etmek için herhangi bir mekan aramasına gerek olmadığını bildirmiştir. Bunun yanı sıra bir arada yaşayan Müslümanların vakit namazlarını

⁵² Cahit Baltacı, agm., s.225.

⁵³ Ahmet Akın, “Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme,” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/1, Cilt 15, Sayı: 29, s. 178.

⁵⁴ *Hadislerle İslam*, Cilt 2, s.291.

⁵⁵ Ahmet Önkal,; Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, Yıl 1993, Cilt 7, s.46.

⁵⁶ Hüseyin Yılmaz,, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, İstanbul 2005, s.19.

⁵⁷ Müslim, Mesacid 1-2.

beraber kılmalarını önemsememiş, Cuma ve bayram namazları içinse beraber kılınması şartını koymuştur. Kur'an-ı Kerim'de de Allah-u Teala "*Allah'ın mescitlerini, ancak O'na ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekatı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte hidayete erenler onlardır.*"⁵⁸ buyurmuştur. Bunun sonucunda Hz. Peygamberden itibaren, İslam toplumunda mescit ve cami inşası önemli bir gelenek olarak görülmüştür.

Camiler, İslam dininin gönderiliş amacı doğrultusunda dinin en önemli sembollerinden biridir. Bu kutsal yapı, fiziki yapısının yanı sıra manevi iklimi ile, insan psikolojisinde dini duygunun canlı tutulmasını ve gelişimini sağlar. Bu iklim Mü'mini Mü'min yapan erdemlerin öğrenildiği ve içselleştirildiği bir iklimdir.⁵⁹

Kur'an'ın, "*İnsanlar için yeryüzünde inşa edilen ilk ev, şüphesiz Mekke'deki mübarek ve toplumlar için hidayet kaynağı olan Kabe'dir.*"⁶⁰ ifadesiyle yeryüzündeki ilk mabedin Kabe olduğu bildirilmiştir. İslam tarihinde ise umuma açık olarak inşa edilen ilk mescit Kuba Mescid'i olsa da hicretten önce, bazı Müslümanların özel mescitleri olduğunu biliyoruz. Müşriklerin baskısı nedeniyle Müslümanların gizlice bir araya gelip toplandıkları, zaman zaman da birlikte namaz kıldıkları Dar'ül Erkam İslam tarihinde ilk mescit vazifesini görmüştür.⁶¹

Müslümanlar, Mekke'de umumi bir mescit inşa edememiş olsalarda bazı sahabeler evlerinin bir bölümünü mescit haline getirmişler, Müslümanların toplu ibadet ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Bu kapsamda Mekke'de ki ilk özel mescit Ammar b. Yasir'in evindeki mescittir. Sonrasında ise Hz. Ebu Bekir ve Esad b. Zürene evlerinin bir kısmını mescit olarak hizmete sunmuşlardır.

⁵⁸ 9 Tevbe: 18.

⁵⁹ Abdullah Kahraman, "Cami İklimini Solumak ve Cemaate Devam Konusunda Kadınlara Getirilen Yasağın Gerekeçesi", *Yecder III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri*, 13 Mayıs 2012 – İstanbul, s.31.

⁶⁰ 3 Al-i İmran: 96.

⁶¹ Buharî, Salât 49.

Akabe’de Müslüman olan Medinelilerin, hicretten önce Medine’de Cuma namazlarının da kılındığı bir mescit yaptıkları rivayet edilmektedir.⁶²

İslam tarihindeki ilk umumi mescit, Hz. Peygamber’in hicret esnasında misafir olarak kaldığı Ranuna’da inşa ettiği Kuba Mescid-i’dir. Kur’an’da ‘*Takva temeli üzere inşa edilen mescit*’ olarak övülen Kuba Mescid-i’nde ilk Cuma namazını Hz. Peygamber kıldırılmıştır.⁶³

Hz. Peygamber tarafından inşa edilen en büyük ve en kapsamlı mescit, Mescid-i Nebevi’dir. Hicretin hemen sonrasında inşa edilen Mescid-i Nebevi İslam toplumunun oluşumunda ve Müslümanların birlik ve beraberliğinin tesisinde en önemli unsurlardan biridir. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettiğinde devesinin çöktüğü yere bir mescit yapmaya karar vermiş ve devenin çöktüğü arsanın ücretini Hz. Ebubekir ödeyerek mescit inşaatına başlanmıştır.⁶⁴ Mescidin yapımın da Hz. Peygamber başta olmak üzere bütün sahabeler hep birlikte çalışmışlardır..⁶⁵

Mescid-i Nebevi, ortasında namaz kılmak için geniş bir alan, yan tarafında Hz. Peygamber ve hanımlarının kalacağı küçük odalar, arka kısmında ise eğitim alan sahabeler için gündüzleri bir okul, geceleri ise yoksul olan sahabelerin kaldıkları suffe olmak üzere üç bölümden oluşuyordu.⁶⁶

Mescid-i Nebevi model alınarak Medine’nin mahallelerinde birçok mescit daha inşa edilmiştir. Hz. Peygamber’in sağlığında Medine’de dokuz tane daha mescidin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. İslam’ı kabul eden bazı kabileler Hz. Peygamber’in isteği üzere eski mabetlerini mescitlere çevirmişlerdir. Müslümanların sayısının artması ve Hz. Peygamber’in Müslüman olan kabilelere mescit yapmayı tavsiye etmesi üzerine Asr-ı Saadet’te, Medine’de 20; civar bölgelerde de 40 tane mescit yapılmıştır.⁶⁷ Bunlardan ‘Cüvasa Mescid’inde’ Cuma namazı da

⁶² Hüseyin Yılmaz , age., s.23,24.

⁶³ 9 Tevbe: 108.

⁶⁴ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Şamil Yay. İstanbul, 1987, Cilt 9, s.120.

⁶⁵ Ebu Davud, Salat 12.

⁶⁶ Muhammed Hamidullah, age., s.179.

⁶⁷ Ahmet Akın, agm., s.179.

kılınmıştır.⁶⁸ Tüm bu mescitlerde namaz ibadetinin yanı sıra eğitim faaliyetleri de sürdürülmüştür.

Hız. Peygamber döneminde inşa edilmiş bir mescit daha vardır ki, onun yapılış amacı diğer mescitlerden çok farklıdır. Mescid-i Dırar, Münafıklar tarafından, Müslümanlar arasında bozgunculuk çıkarmak amacıyla inşa edilmiştir. Münafıklar bu fitne mescidinde namaz kıldırması için Hız. Peygamber’i davet ettiklerinde Allah-u Teâla “*Zarar vermek, küfrü yaymak, mü’minler arasında ayrılık çıkarmak, daha önce Allah ve Rasûlü’ne savaş açmanın yolunu beklemek üzere mescit yapanlar var. Onlar ‘ Bizim iyilikten başka bir isteğimiz yoktur’ diye yemin ederler. Allah şahittir ki onlar yalancılardır. Orada asla namaz kılma...*”⁶⁹ ayetini indirmiştir. Bu ayet üzerine Allah Rasûlü o mescidin yıkılmasını emretmiş ve mescit yerle bir edilmiştir.⁷⁰

Hız. Peygamber’den günümüze mescit inşa etmek, ibadet bilinciyle bir gelenek haline gelmiş, İslam dininin ulaştığı her yerde, dinimizin bir simgesi olarak birçok mescit inşa edilmiştir. Günümüzde de bu gelenek hassasiyetle sürdürülmekte olup en ücra köylere dahi camiler yapılmaktadır.

1.3. Hız. Peygamber dönemi camilerin fonksiyonları

Asr-ı Sadette Mescid-i Nebevi İslam toplumunun merkezi olmuştur.. Hız. Peygamber, vakit namazlarının ifası başta olmak üzere devlet işlerinin idaresinden, ashabının eğitimine kadar her şey için Mescid-i Nebevi’yi kullanmıştır. Sosyal hayata dair akla gelecek tüm faaliyetler Peygamber mescidinde gerçekleşmiştir ve toplum buradan idare edilmiştir. İslam toplumunu kollektif şuur ile yöneten Hız. Peygamber, toplumun sosyal problemlerini, mescidinde ashabıyla bir araya gelerek iştişare meclisinde çözmüştür. Devlet yönetimine dair tüm işlerde buradan yönetilmiş, başka ülkelerden gelen elçiler mescitte kabul edilmiş, diplomatik görüşmeler yapılmış, siyasi, askeri hukuki hizmetlerin merkezi Mescid-i Nebevi

⁶⁸ İbn Ma’ce, Mesâcid 3; Buharî, Cum’a 11.

⁶⁹ 9 Tevbe: 107,108.

⁷⁰ M. Mahmut Hicazi, *Furkan Tefsiri*, Çev. Mehmet Keskin, İlim Yay., İstanbul, Cilt 2, s.538.

olmuştur. Mescid-i Nebevi yaralıların tedavisi gibi sağlık hizmetlerinden, kültürel etkinliklere kadar birçok vazifeyi bünyesinde barındırmıştır.⁷¹

Biz burada araştırmamıza temel olması açısından Mescid-i Nebevi'nin fonksiyonlarını iki temel başlık altında vermeyi gerekli görüyoruz.

1.3.1. Camilerin İbadet ve Eğitim Fonksiyonları

Kuran-ı Kerim'de “*Mescitler Allah'a İbadet etmeye mahsustur...*”⁷² buyurularak, camilerin en temel fonksiyonunun ibadet olduğu bildirilmiştir. Hz. Peygamber ve ashabı farz namazlarını camide kılmaya özen göstermiş ve teşvik etmiştir.⁷³ Bunun yanı sıra mescitte dua ve zikirle meşgul olmuşlar, Kur'an okumuşlar ve itikâfa girmişlerdir.⁷⁴ Kur'an, mescitleri ‘*Allah'ın adı anılan, sabah akşam tesbih edilip namaz kılınan evler...*’ olarak tasvir ederek mescidin ibadet fonksiyonuna vurgu yapmıştır.⁷⁵

İlk emri ‘*Oku*’⁷⁶ olan bir dinin eğitimden uzak olması düşünülemez. Hz. Peygamber ve ashabı, Mescid-i Nebevi’yi inşa ederken mescidin hemen yanına ilim merkezi olarak Hamidullah hocanın tabiriyle İslam’ın ilk üniversitesi yani Suffe mektebini inşa etmişlerdir.⁷⁷ Kaynaklarda eğitim-öğretim için ayrılan bu kısmın namazgahdan daha geniş olduğu bildirilmektedir. Gündüzleri derslik, geceleri ise pansiyon vazifesi gören Suffe’de öğrenciler özel bir eğitim almışlardır.⁷⁸ Bizzat Hz.

⁷¹ İbrahim Sarıçam, age., s.136-138; Hüseyin Yılmaz, age.,28-33; Fatma Bayraktar Karahan,, “Caminin Fonksiyon Çeşitliliği”, (Cami Kadın ve Aile adlı kitabın içinde), Ankara 2013, s.65-69; Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Ensar Nşr., İstanbul 2007, Cilt 1, s.366; Nesimi Yazıcı, “Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi”, *AÜİFD*, 2007, Sayı:2, s.7,8; Ahmet Önkal.; Nebi Bozkurt., agm., s.46-56.

⁷² 72 Cin: 18.

⁷³ Ebû Davûd, Salât 46.

⁷⁴ Buharî, İtikaf 1; Müslim, Zikir 40.

⁷⁵ 24 Nur: 36,37.

⁷⁶ 96 Alak: 1.

⁷⁷ Muhammed Hamidullah, age., Cilt 2, s.768.

⁷⁸ Hüseyin Yılmaz, age., s. 35.

Peygamber'den ve yanı sıra başka öğretmenlerden de ders alan Suffe ashabının sayısının zaman zaman 400'e ulaştığı ifade edilmektedir.⁷⁹

Hız. Peygamber, Allah'tan gelen ilahi vahyi bütün ashabına öğretmiş, ilim halkaları oluşturarak ashabın eğitimi ile birebir ilgilenmiştir. İlim öğrenmenin faziletine dair birçok hadisi şerif söylemiş, ilimle meşguliyyetin ibadet boyutunu vurgulamıştır.⁸⁰

Hız. Peygamber'in Mescid-i Nebevi'deki ders halkalarına meclis'ül-İlim denilmiştir.⁸¹ Hız. Peygamber, kendi derslerinin yanı sıra mescitte başka öğretmenler de görevlendirmiş ve ilim sahibi kişiler halka okuma –yazma ve diğer ilimleri öğretmişlerdir.⁸²

Hız. Peygamber, erkeklerle birlikte vakit namazlarına mescide gelen hanımların eğitimleriyle toplu olarak meşgul olduğu gibi, kadınlara özel bir gün ayırarak onların soru ve sorunlarıyla birebir kendisi ilgilenmiştir.⁸³ Böylece Mescid-i Nebevi kadınıyla- erkeğiyle, yaşlısıyla- genciyle toplumun her kesimine hitap eden bir mektep görevi görmüştür.

1.3.2. Camilerin İdari, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları

Hız. Peygamber, Asr-ı Saadette din ve devlet işlerini cami bünyesinde yürütmüştür. Bu sebeple cami hem idarenin hem de sosyal hayatın merkezi olmuştur. Müslümanlar için bir toplanma merkezi olan camiler, toplumun birliği ve beraberliğini pekiştirirken, bayramlarda sevinçlerin, ölümlerde de acıların birlikte paylaşıldığı mekanlardır.

Hız. Peygamber döneminde toplumun problemleri mescitte iştişare edilmiş ve orada çözüme kavuşturulmuştur. Halka yönelik sosyal yardım hizmetleri,⁸⁴ hastaların

⁷⁹ Cahit Baltacı, agm., s. 236.

⁸⁰ Buharî, Enbiya 50; Müslim, İman 99; Tirmizî, İlim 13; İbn Mace, Mukaddime 12,24.

⁸¹ Buharî, İlim 8.

⁸² İbn Mace, Ticaret 8.

⁸³ Buharî, İlim 36.

⁸⁴ Ahmet Önkâl,; Nebi Bozkurt,, agm., s.52.

ve yaralıların tedavi edilmesi ve misafirlerin ağırlanması gibi birçok sosyal faaliyet buradan idare edilmiştir.⁸⁵

Yabancılarla olan diplomatik görüşmeler, savaş kararları, askeri hazırlıkların organizasyonu ve davaların görülmesi⁸⁶ gibi siyasi- hukuki ve askeri işlerde de merkez cami olmuştur ve Hz. Peygamber, hutbede dini ve siyasi meseleleri halkla paylaşmıştır.⁸⁷

Hz. Peygamber döneminde cami, şiir-edebiyat yarışmalarıyla, savaş gösterileriyle ve nikah merasimleriyle birçok kültürel faaliyetinde merkezi konumundadır.⁸⁸ Bir bayram gününde Hz. Peygamber Habeşlilerin sergilediği mızrak oyununu eşi Hz. Aişe ile birlikte mescitte seyretmiştir.⁸⁹

Toplumsal hayatın merkezinde bulunan ve birçok vazifenin bünyesinde icra edildiği Mescid-i Nebevi, birçok müessesenin temelini teşkil ederek bir ana müessese olmuştur. Zamanla gelişen İslam toplumunda tüm bu hizmetler camilere sığmaz olmuş ve cami etrafında külliyeler oluşmuştur. Günümüzde ise camiler, hutbe, vaaz, sohbet, cami dersleri ve yaz kursları gibi etkinliklerle milyonlarca insana yaygın din eğitimi hizmeti sunmaktadır.⁹⁰

⁸⁵ Buharî, Salât 77; İbn Hanbel, Müsned, VI, 56.

⁸⁶ Buharî, Salât 71.

⁸⁷ Ahmet Akın, agm., s.195.

⁸⁸ Tirmizî, Nikah 6.

⁸⁹ Buharî, Salât 69.

⁹⁰ Hüseyin Yılmaz, age., s.44.

II. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE CAMİ-KADIN İLİŞKİSİ

Tezimizin bu bölümünde, Hz. Peygamber'den gelen rivayetler ve Hz. Peygamber dönemi uygulamaları ışığında kadınların vakit namazlarını, Cuma ve Bayram namazlarını camide cemaatle kılmalarının ve ilim- irfan meclisi olan caminin manevi atmosferinden yararlanabilmelerinin meşru olup olmadığı araştırılacaktır.

Camiler ve ezanlar İslam dininin sembolüdür. Aynı zamanda camiler İslam toplumunun merkezi olmuş, toplum cami ikliminde şekillenmiştir.⁹¹ Bu sebeple Hz. Peygamber kadın erkek ayrımı yapmadan Müslümanların vakit namazlarını camide kılmalarını teşvik etmiş, bayram namazlarını ise cemaatle kılmayı emretmiştir.⁹² Namazlardan arda kalan zamanlarda ise camiler, Müslüman şahsiyetini kazandıran ilim-irfan mektebi vazifesini görmüştür. Tüm bu görevlerin yanı sıra camiler, toplumsal ve siyasi meselelerin görüşülüp karara bağlandığı istişare meclisi olmuştur.

Caminin toplumun can damarı oluşu, cami eksenli bir hayat yaşayan Müslümanları onun ayrılmaz bir parçası kılmıştır. Bu sebeple ataerkil kültürün etkisiyle hanımlarını mescitlerden engelleyen erkekler bizzat Hz. Peygamber tarafından uyarılmış ve “*Allah'ın kadın kullarını mescitlerden men etmeyiniz.*” buyrulmuştur.⁹³ Ancak Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonra tarihten günümüze süre gelen kadın karşıtı söylemin etkisi ile kadınların mescide gelmesinden rahatsızlık duyulmuş ve zamanla bu rahatsızlık kadınların mescitlerden men edilmesine kadar varmıştır.⁹⁴

⁹¹ Abdullah Kahraman, agm., s.31.

⁹² Buharî, İdeyn 15; Müslim, İdeyn 11.

⁹³ Buharî, Cuma 13.

⁹⁴ Salih Karacabey, “Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında

Hız. Peygamber dönemi kadın- cami ilişkisi, bu meselede bize ışık tutacak, bu konudaki rivayetler yolumuzu aydınlatacaktır. Biz bu sebeple ayrıntılı olarak Hz. Peygamber döneminde kadınların gerek namaz kılmak için gerekse de eğitim amaçlı veya başka sebeplerle mescitte buldukları rivayetleri ve Hz. Peygamber'in hanımlara namaz için evlerini tavsiye ettiği rivayetleri mercek altına aldık.⁹⁵ Bu konudaki tüm hadisleri bir bütün halinde değerlendirip en doğru sonuca ulaşmayı amaçlamaktayız.

2.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Namaz Kılmak İçin Mescide Gelmesi

2.1.1. Kadınların Vakit Namazlarında Cemaate Katılması

Rasûlullah (sav) “ *Bir kişinin sürekli mescide gittiğini görürseniz onun imanına şahit olun! Çünkü Allah Teâla şöyle buyurur: ‘ Allah’ın mescitlerini, ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayanlar imar eder...’*” buyurarak, mescide duyulan alakanın imandan olduğunu bildirmiştir.⁹⁶ Aynı zamanda fiziki olarak inşa edilen mescitlerin, Müslüman cemaatin mescide müdavim olmasıyla imar edileceğini bildirmiştir. Bu sebeple Rasûlullah (sav), “*Her kim sabah akşam mescide giderse, her sabah ve akşam gidişinde Allah ona cennette bir yer hazırlar.*”⁹⁷ veya “*Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha hayırlıdır.*”⁹⁸ buyurarak, kadınıyla erkeğiyle tüm Müslümanları mescide gitmeye teşvik etmiştir.

İslam dini birlik ve beraberliğe, kardeşlik ve dayanışmaya önem veren sosyal bir dindir. Bu sebeple de cinsiyet, mal, makam farkı gözetmeden toplumun bütün fertlerini bir araya getiren, toplumda kolektif şuuru tesis eden camilerimiz ve buralarda cemaatle kılınan namazlar çok önemlidir.

Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s.264.

⁹⁵ Ebû Davûd, Salât 53.

⁹⁶ 9 Tevbe: 18; Tirmizî, İman 8; İbn Mace, Mesacid 19.

⁹⁷ Buharî, Ezan 37; Müslim, Mesacid 285.

⁹⁸ Buharî, Ezan 30; Müslim, Mesacid 249.

Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın emirleriyle ferdi, hukuki, sosyal ve siyasi tüm haklarına kavuşan kadınların, İslam toplumunun tüm müesseselerini içerisinde barındıran camilerden uzak kalması düşünülemez. Bu sebeple Hz. Peygamber döneminde sahabe hanımlar mescitlerin müdavimi olmuşlardır. Vakit, Cuma ve bayram namazlarına katılmışlardır.

Ataerkil geleneğin etkisi ile eşleri tarafından mescide gelmesi engellenen kadınlar ise toplumun can damarı mescitlerden, buralardaki manevi atmosferinden mahrum kalmanın hüznünü Rasûlullah'a şikâyet etmişlerdir. Allah Rasûlü (sav) ' de onların hüznünü gideren şu sözü buyurmuştur: “Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerine gitmekten alıkoymayınız.”⁹⁹ Başka bir rivayette de: “Hanımlarınız sizden mescide gitmek için izin istediklerinde, onların mescitlere gitmelerine engel olmayınız.”¹⁰⁰ emriyle kadınların Allah'ın evinden men etmeye kimsenin hakkı olmadığını bildirmiştir. Allah Rasûlü'nun bu emri sadece kendi mescidi için sınırlı kalmamış, Medine içindeki ve dışındaki mahalle mescitlerini de kapsamıştır. Hz. Peygamber döneminde hanımlar mescitteki yerlerini almışlardır. Bu konuda Asr-ı Saadet döneminden birçok örnek verebiliriz:

Abdullah b. Ömer'den rivayetle: “ İnsanlar Kuba' da sabah namazını kılariken bir kişi geldi ve şöyle dedi: ‘ Muhakkak ki Rasûlullah'a bu gece vahiy indirildi. Kendisine Kâbe'ye yönelmesi emrolundu. Sizde o tarafa yöneliniz.’ Bu sözden önce onların yüzleri Şam istikametine doğru idi. Hemen Kabe'ye doğru yöneldiler.”¹⁰¹ İbn Hacer bu hadisi şöyle açıklar: “ Süveyle bint. Eslem'den gelen rivayette kible yönünü değiştirmenin o anda nasıl olduğu da anlatılır. Süveyle bint Eslem, ‘Kadınlar erkeklerin erkeklerde kadınların yerine geçtiler, kalan iki rekâtı Kabe'ye doğru kıldık.’ demiştir.¹⁰² Örnekten anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber döneminde hanımlar Kuba Mescid'inde, sabah namazının cemaatinde bile saf halinde bulunuyorlardı. Bir araştırma sonucuna göre bu olaya şahit olan kadınların

⁹⁹ Buharî, Cuma 13.

¹⁰⁰ Buharî, Ezan 166; Müslim, Salât 134-135,137,140.

¹⁰¹ Buharî, İlim 52 .

¹⁰² Fethu'l Bari, İlim 52.

13 kişi, erkeklerinse 19 kişi olduğu ifade edilmiştir. Camiye gelen kadınların sayısı az olmadığı gibi neredeyse erkeklerle eşit sayılabilecek fazlalıktadır.¹⁰³

Amr b. Seleme ise kadınlarla beraber kıldıkları bir namazı şöyle anlatır: “Hz. Peygamber kabilemize, ‘Vakit girince biriniz ezan okusun, Kur’an’ı en iyi bileninizde imam olsun.’ buyurdu. Aralarında konuştular Kur’an’ı benden daha iyi bilen yok. İmam olarak beni öne geçirdiler. Ben o zaman 6-7 yaşlarında bir çocuktum. Üzerimdeki elbise secde ettiğimde vücuduma yapışıyordu. Mahalleden bir kadın benim avret yerimin görüldüğünü fark edince; ‘İmamınızın avret yerlerini örtünüz.’ dedi. Bunun üzerine bana bir gömlek diktirdiler. Bu gömleğe sevindiğim kadar hiçbir şeye o kadar sevinmemiştim.”¹⁰⁴ Bu olay kadınların mahalle veya kabile mescitlerine devam ettiklerini hatta eksiklikleri tamamlama noktasında müdahale edecek kadar cami cemaati içinde söz haklarının olduğunun en güzel örneğidir.

Hz. Peygamber tüm mü’minleri camiye ve cemaate ısrarla teşvik etmiş bunun neticesinde de sahabe hanımlar sabah ve yatsı namazlarının dahi müdavimi olmuşlardır. Hz. Aişe, “Mü’min hanımların, başlarını ve bedenlerini örterek Mescid-i Nebevi’de sabah namazını Hz. Peygamberle beraber kıldıklarını ve etraf aydınlanmadan da evlerine döndüklerini, dönerken de kimsenin onları tanımadığını rivayet eder.”¹⁰⁵

Abdullah b. Ömer’den gelen şu rivayet Hz. Peygamber döneminde kadınların mescitle kavi bağına ifade etmesi açısından güzel bir örnektir. “Hz. Ömer’in sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılan bir hanımı vardı. Kendisine “ Ömer kadınların mescide gelmesine kızdığı ve hoş görmediği halde sen niçin mescide gidiyorsun.’ denildi. O’ da ‘ Ömer’i beni engellemekten ne alıkoyuyor.” dedi. Bunun üzerine ‘Rasûlullah’ın ‘Allah’ın Kadın kullarını Allah’ın mescitlerinden men etmeyiniz.’ sözü alıkoyuyor.’ denildi.”¹⁰⁶

¹⁰³ Mehmet Birekul, age., s.60.

¹⁰⁴ Buharî, Ezan 83.

¹⁰⁵ Buharî, Mevakitü’s- Salât 27.

¹⁰⁶ Buharî, Ezan 166; Müslim, Salât134-135,137,140.

Mescide gitmek isteyen hanımların mescitten men edilmemesi meselesindeki benzer bir rivayet daha dikkat çekicidir. Peygamberimiz (sav): “ *Kadınlar sizden izin istediklerine onları mescitlerdeki nasiplerinden alıkoymayınız.*”¹⁰⁷ buyurmuştur. Mescitler gerek dünya gerekse de ahiret adına mü’minler için birçok hayrı içinde barındırır. İbadet, ilim, eğitim, kardeşlik, dayanışma tüm bunlar mescitlerden elde edilecek nasiptir ve bizzat Hz. Peygamber’in emriyle kadınlar bu nasiplerinden mahrum bırakılamaz.

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber’in vefatından sonra bir toplulukta, kadınların mescitlerden men etmenin caiz olmadığına ve onların buralardaki nasiplerini almaktan men edilmemesi gerektiğine dair bizzat Rasûlullah’tan işittiği sözleri nakletmişti. Orada buluna Bilal b. Abdullah ise “*Allah’a yemin ederim ki biz elbette onları men ederiz.*” diyerek karşı çıktı. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, daha önce kendisinden hiç işitilmemiş şekilde kızmış ve şöyle demiştir: “ *Ben sana Allah Resul’ünün sözünü haber veriyorum; sen hala ‘ Vallahi men ederiz diyorsun*”.¹⁰⁸ Bu rivayetler bizlere açık ve net olarak Hz. Peygamber’in kadınların mescitlere gitmeleri noktasında önlerini açtığını ve onun en yakındaki ashabının da bu emre hassasiyetle itaat ettiklerini gösteriyor. Bu meselede Hz. Peygamber’in sohbetinde yetişmiş sahabenin tavrı bizce çok önemlidir. Dini kaynağından öğrenen sahabe kendisi ataerkil yapıda yetişmiş olmasına rağmen, bu kültürün etkisini bir kenara bırakarak hakikatin arkasında durmuştur. Abdullah b. Ömer Allah Resul’ünün emrine aykırı bir durum söz konusu olduğunda evladını karşısına alarak hakikati sonuna kadar savunmuştur. Ancak sahabeden bir nesil sonra gelen tabiin neslinden Bilal b. Abdullah’ın bu tepkisi Hz Peygamber’den sonra değişimin, toplumda kadına getirilen sınırlamanın işaretidir.¹⁰⁹

Hz. Peygamber döneminde kadınların vakit namazlarına devam ettiğine dair birçok rivayet mevcuttur. Hz. Aişe’den gelen şu rivayette: “ *Rasûlullah (sav) yatsı*

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 90,140,156.

¹⁰⁸ Müslim, Salât 32-33.

¹⁰⁹ Mustafa Işık, “Bir Hadis: İki Kuşak”,*Kafkas Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:10, Kars 2018, s.63.

namazını, Ömer ‘Kadınlarla çocuklar uyudu’ deyinceye kadar geciktirdi.”¹¹⁰ kadınların ve çocukların yatsı namazını kılmak için mescide geldiklerini ve geç saatlere kadar mescitte beklediklerini görüyoruz.

Hiz. Aişe başka bir rivayette şöyle anlatmaktadır: “Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Rasûlullah (sav)’dan sonra geldim. Bana nerede olduğumu sordu. Mescitte ashabından birisinin Kur’an okumasını dinliyorduk, şimdiye kadar onun gibi güzel okuyanı işitmedim, dedim. Bunu üzerine Rasûlullah ile birlikte Kur’an tilavetini dinlemek için mescide gittik ve birlikte dinledik. Hiz. Peygamber bana dönerek, okuyan kişi Huzeyfe’nin azatlısı Salim’dir. Ümmetim arasında böyle birisini var eden Allah’a hamdolsun, buyurdu.”¹¹¹ Hiz. Peygamber’in en gözde eşlerinden Hiz. Aişe’nin gece kılınan yatsı namazına gidebilmesi, namaz sonrasında mescitteki Kur’an tilavetini dinleyebilmesi ve bunu işiten Hiz. Peygamber’in eşiyle beraber tekrar mescide Kur’an dinlemeye gitmesi... Tüm bunlar Hiz. Peygamber döneminde hanımların çok rahat mescide gidip gelebildiğinin gayet açık ve net ispatıdır. Rivayette dikkatimizi çeken diğere bir nokta, Hiz. Aişe’nin ‘dinliyorduk’ ifadesidir. Bu ifadeden Hiz. Aişe’nin yanında başka hanımlarında var olduğu anlaşılmaktadır.

Konumuzla ilgili bir başka rivayet ise şöyledir: Ümmü’l Fazl bint Haris, oğlu İbn Abbas’ın Mürselat suresini okuduğunu işitince şöyle demiştir. “Yavrucuğum! Vallahi bu sureyi okumanla bana hatırlattın! Bu sure Rasûlullah’ın son defe akşam namazında okuduğu suredir.”¹¹² bir başka rivayette ise “sonra Allah ruhunu kabzedinceye kadar bize namaz kıldırmadı.”¹¹³ demiştir. Bizce bu sözler, sabah akşam peygamber mescidinde ve Peygamber’in izinde bir hanımın sözleri olabilir. Çünkü bu hanım akşam namazında okudukları sureyi de sonrasında Allah Resul’ünün mescitte bir daha namaz kıldırmadığını da bilmektedir.

¹¹⁰ Müslim, Salât 39.

¹¹¹ Hakim, Ebû Abdillah, *el- Müstedrek ale’s Sahiheyn*, Thk: Mustafa, Abdulkadir Ata, Beyrut, 1990, III, 326.

¹¹² Buharî, İlim 388; Müslim, Tahâret 40.

¹¹³ Buharî, Vudu 34.

Allah Resul'ünün, kalbi mescitlere bağlı kişiler kıymet günü Allah'ın arşının gölgesinde gölgeleneceğini¹¹⁴, mescide gelirken atılan her bir adımın kişinin manevi derecesini yükseltip günahlarını sileceğini¹¹⁵ müjdelemesi aynı zamanda sosyal hayatın merkezinde camilerin oluşu sahabe hanımları mescitlerin müdavimi eylemiştir ve buldukları her fırsatta vakit namazlarını camide kılmışlardır. Fatıma bint Kays'ın: *“İnsanlara namazın toplayıcı olduğu çağrısı yapıldı. Bunu duyunca insanlarla beraber bende mescide gittim. Kadınların en ön safındaydım. Bu ise erkeklerin en son safıydı.”*¹¹⁶ Bu sözleri diğer kadınlar gibi kendisinin de gönlünü mescitlere bağlamış mü'minlerden olduğunun en iyi göstergesidir.

Gönlü mescitlere bağlı hanımlar, mescitlerle aralarına giren engelleri de Hz. Peygamber'den aldıkları destekle ortadan kaldırmışlardır. Öncesinde zikrettiğimiz gibi hanımların mescitlerden men edilmemesini emreden¹¹⁷ Hz. Peygamber aynı zamanda mescide gelirken rahatsız olmamaları için mescidin bir kapısını onlara tahsis etmeyi uygun görmüş,¹¹⁸ namazı bitirip selam verdikten sonra kendisi biraz oturmuş kadınların rahatça çıkabilmeleri için ahabına da oturmalarını emretmiştir.¹¹⁹ Böylece mescide gelen kadınlar namazlarını bitirince kolayca evlerine dönmüşlerdir.

Hz. Peygamber hanımların mescitte rahat edebilmeleri için gerekli düzenlemeleri yaptığı gibi onların annelik vasfını da göz ardı etmemiştir. Rasûlullah 'ın ” *Ben bazen namaza başlarım. Namazı uzatmak isterim. Derken bir çocuğun ağlamasını işitirim. Annesinin onun ağlamasından dolayı duyacağı hüznü bildiğimden namazı kısa tutarım.*”¹²⁰ sözleri hanımların mescide gelmesi noktasındaki tavrını ve desteğini net olarak ortaya koymaktadır.

¹¹⁴ Müslim, Zekat 91.

¹¹⁵ Müslim, Tahâret 41.

¹¹⁶ Müslim, İdeyn 205.

¹¹⁷ Müslim, Salât 135.

¹¹⁸ Ebû Davûd, Salât 17.

¹¹⁹ Buharî, İlim 467.

¹²⁰ Buharî, İlim 344; Müslim, Tahâret, 44.

2.2. Kadınların Cuma ve Bayram Namazları İçin Camiye Gelmeleri

2.2.1. Cuma Namazı

Kadınların Cuma namazı kılıp kılamayacakları veya Cuma namazının onlara farz olup olmadığı eskiden beri tartışma konusu olmuştur. Günümüzde de bu konu müstakil kitaplara ve makalelere konu olmuştur.¹²¹ Biz burada bu tartışmalara yer vermeden genel kanaati ifade edip Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalara yer vereceğiz.

"Ey İman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişini bırakın...",¹²² "Cuma namazına gitmek ergenlik çağına ulaşmış her Müslümana farzdır"¹²³ ayet ve hadisi umumi olarak kadın ve erkeği Cuma namazı kılmakla mesul tutar. Ancak bu umumi mesuliyet sünnetle sınırlandırılmıştır. Peygamberimiz (sav)'in "Cuma namazı, köle, kadın, çocuk ve hasta olanlar dışında her Müslümanın cemaatle eda etmesi gereken vacib bir haktır"¹²⁴ hadisi şerifi ve bu içerikteki başka rivayetler, kadınları ayetin yüklediği umumi sorumluluktan muaf tutmuştur. Ümmü Atiyye'nin "(Biz Kadınlar) cenaze takip etmekten men olunduk ve Cumadan da sorumlu değiliz"¹²⁵ sözü de Hz. Peygamber (sav)'in bu konudaki uygulamasını ortaya koymaktadır.

Sünnetteki bu muafiyet, annelik vasfı ve ailedeki sorumlulukları dolayısıyla hanımları zora sokmamak içindir. Onlar Cuma namazına katılmak zorunda olmamakla beraber, bu namazdan men de edilmemişlerdir. Nitekim buradaki muafiyet kadınların Cuma namazına gitmelerini engellemek amaçlı olmayıp, zorluk

¹²¹ Bkz. Sabri Hizmetli, *Cuma Namazı Kadınlara Farzdır*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1996, 1-214.; Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular*, Cilt 1, İstanbul 2009, s.90-91.; Osman Şahin, "Cuma Namazı Mükellefiyeti ". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, s. 25, 2015, s. 419-451.; Tevhid Bakan, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, Erzurum 2008.; Halit Çalış, "Kadınların Cuma Namazı Yükümlülüğü", *Marife Dergisi*, Sayı: 1, Bahar 2005, s. 205 – 212.

¹²² 62 Cuma: 9.

¹²³ Ebû Davûd, Tahâret 129.

¹²⁴ Ebû Davûd, Cuma 208,209,215.

¹²⁵ Ebû Davûd, Salât 249.

ve zararı gidermek illetiyle alakalıdır, bu zorluğa tahammül edebilenlerin Cuma namazına katılmalarının yolu açıktır.¹²⁶

Kaynaklarımızda Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarından Safiye Bint Huyey gibi bazı kadınların Cuma namazını cemaatle kıldıklarına dair rivayetler mevcuttur.¹²⁷ Abdullah ibn Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadis "*Cuma'ya gelen erkek ve kadınlar gusletsin*"¹²⁸ o dönemde kadınların Cuma namazı için geldiklerinin en bariz örneğidir.

Hasan Basri'den gelen bir rivayet ise "*Kadınlar Rasûlullah ile birlikte Cuma kılarlar, onlara sadece koku sürünmeden namaza çıkın denirdi.*"¹²⁹ Cuma kılmak için kadınların mescide gelmelerine koku sürünmemeleri şartıyla izin verildiğini ifade etmektedir. Cuma ve bayram namazları eda edilirken cemaat şartı ve hutbesiyle diğer namazlardan çok farklı manaları içerisinde barındırır. Bu sebeple Cuma'ya gitme imkanı olan tüm Mü'minler Cuma namazından mesul tutulmuştur. Hz. Peygamber kadınları da cemaate teşvik etmiş ancak rahmet vasfının da yansıması olarak sadece cemaatle eda edilebilen Cuma namazından da muaf tutmuştur. Ancak imkanı olan hanım sahabiler bu nasipten mahrum kalmama adına Cuma namazlarına iştirak etmişlerdir. Bu konuda birkaç örnek verecek olursak:

Amra bint Abdurrahman "*Ben Kaf suresini Hz. Peygamber'in ağzından öğrendim. Onu her Cuma minberde okuyordu.*"¹³⁰ diyerek Cuma namazına nasılda müdavim olduğunu ifade etmektedir. Havle bint. Kays el- Cüheniyye ise şöyle rivayet etmektedir: "*Ben Cuma günü Rasûlullah'ın hutbesini, kadınların arasında olduğum halde dinlerdim; Kaf suresini minberden okurken, mescidin arka saflarında olduğum halde onu işitirdim.*"¹³¹

¹²⁶ Osman Şahin,, agm., s.426.

¹²⁷ İbn Sa'd, et- *Tabakatü'l Kübra*, VIII, 491; Abdurrezzak, Ebî Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Senâ'ni, *Musannef*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1404/1983, Cilt III, s.191; Cilt V, s.298.

¹²⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Cilt III, s. 267.

¹²⁹ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409H, Cilt I, s.446.

¹³⁰ Müslim, Salât 13.

¹³¹ İbn Sa'd, age., Cilt 8, s.296.

Cuma namazına gelen kadınlar Medine'deki hanımlarla sınırlı kalmamıştır. Kaynaklarımızda Medine'deki kadınların yanı sıra uzaklardan gelip Hz. Peygamberle birlikte Cuma namazını kılan ve evlerine ertesi gün dönebilen kadın ve erkek guruplarından bahsedilmektedir.¹³² Cuma namazını farz kılan ayet ve bu konuda bize ulaşan rivayetler ışığında şunları söyleyebiliriz: Cuma namazı kadınlara farz olmamakla beraber Hz. Peygamber kadınları Cuma namazından men etmemiştir. İmkanı olan kadınlarda ki bu kadınlardan birisi de Hz. Peygamber'in eşi Safiye'dir, Cuma namazlarına katılmışlardır. Zaman zaman Cuma namazına katılan hanımların yanı sıra sürekli katılıp Allah Rasûlu'nun Cuma da okuduğu sureyi ezberleyen hanımlarda mevcuttur.

2.2.2. Bayram Namazı

Bayram namazı, Müslümanların senede iki defa bayram günlerinin kuşluk vaktinde toplu olarak kıldıkları bir namazdır. Bayram namazlarına bütün bölge halkı katılır ve namazda hutbe okunur. Bayram namazları bir nevi Müslüman halkın yıllık toplantısı olarak değerlendirilebilir.¹³³

Âlimlere göre bayram namazlarına katılmanın dini hükmü tartışılmıştır. Aynı veya kifâi farz diyenlerin yanı sıra vacip ve müekked sünnet olarak görenler de mevcuttur. Farz ve vacip olarak görenler Cuma namazından muaf olanların bayram namazlarından da muaf olduklarını ve kadınların bayram namazlarına katılmalarını caiz görmekte birlikte katılma zorunlulukları olmadığını belirtmişlerdir.¹³⁴

Hz. Peygamber döneminde ise, bizzat Peygamberimiz (sav) bütün kadınların bayram namazına katılmalarını emretmiştir. Hz. Peygamber'le beraber birçok savaşa katılıp yaralıları tedavi eden Ümmi Atiye şöyle rivayet etmektedir:¹³⁵ *“Allah Resulü bize, henüz evlenmemiş genç kızları, adetli hanımları, evinin içinde başı örtülü*

¹³² İbn Ebi Şeybe, age., Cilt 1, s. 441.

¹³³ Nihat Dalgın, age., s.95.

¹³⁴ Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Semerkant Yay., İstanbul 2013, s.197; Nihat Dalgın, age., s.95.

¹³⁵ Bakan, Tevhid, agm., s.61.

bayanları, Ramazan ve Kurban bayramlarında namaza çıkarmamızı emretti. Fakat adet halinde olan bayanlar, bu durumda namaza katılmaz (namaz kılmaz), Müslümanların duasına ve hayra katılırlar," buyurdu. Ben de: "Ey Allah'ın Resulü bizden birisinin başına örteceği bir şeyi yoksa (namaza gelmeyebilir mi?) dedim. Allah Resulü de: Hanım kardeşi kendi örtüsünden birini ona giydirdin." buyurdu.¹³⁶

Ümmü Atiyye'den gelen başka bir rivayet ise şöyledir; “ Allah Resulü Ensar kadınlarının bir evde toplanmalarını emretti ve onlara elçi olarak Ömer bin Hattab'ı gönderdi. Hz. Ömer ‘ Allah Resul'ünün size gönderdiği elçiyim dedikten sonra bizlere bayram namazına gitmemizi emretti, Cuma namazına gitme zorunluluğumuzun olmadığını hatırlattı ve cenaze merasimine katılmamızı yasakladı.”¹³⁷

Allah Resulü elbisesi olmayandan, adet döneminde olan kadınlara kadar hepsinin bayram namazına katılmalarını önemsemiştir. Hz. Peygamber Medine halkının hepsinin bayram namazında toplanabilmesi için bayram namazlarını musallada (namaz kılınan açık alan) kıldırmıştır.¹³⁸ Genel uygulama böyle olmakla beraber yağmurlu günlerde mescitte kıldırmıştır.¹³⁹ Açık alanda kılınan namazlarla yaşlı, genç, namaz kılan, kılmayan bütün kadınlar bayram coşkısına katılabilmişlerdir. Böylece toplumun birlik beraberliğini perçinleyen, büyük bir neşve ile kutlanan bayram günlerinde hiçbir kadın bu mutluluktan mahrum bırakılmamıştır.

Peygamberimiz kadınların Bayram namazına katılmalarını emretmesinin yanı sıra onların bayram hutbesini duyabilmelerini de önemsemiştir. Câbir bin Abdullah şöyle rivayet etmiştir: “Peygamber (sav), Ramazan Bayramı günü kalktı, önce namaz kıldırıldı, sonra hutbe irad etti. Minberden indi ve kadınların yanına gitti. Onlara da nasihat etti, hatırlatmalarda bulundu. Bu esnada Bilâl'in elini tutuyordu. Bilâl

¹³⁶ Buharî, İdeyn 15,21; Müslim, İdeyn 10, 12.

¹³⁷ Ebû Dâvûd, Salât 241;

¹³⁸ Buharî, İdeyn 6.

¹³⁹ Ebû Davûd Salât 257; İbn Mace, İkametu's-Salât 167.

eteğini açmıştı ve kadınlar sadakalarını oraya atıyorlardı."¹⁴⁰ Kadınlar Rasûlullah'ın hassasiyetle teşvikiyle bayram namazlarına katılmışlar ve o günün sevincini ait oldukları İslam toplumuyla beraber yaşamışlardır. Bu vesile ile toplumun önemli bir parçası olduklarını hissetmişlerdir.

Yukarıda zikredilen rivayetlerden kadınların Mescid-i Nebevi'de Hz. Peygamber'le birlikte Bayram namazına katıldıkları anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerin varlığına rağmen kadınların mescide ve bayram namazlarına gelmelerini uygun görmeyen, kadınların mescide gelmesinin fitne olduğunu ifade eden âlimlerimiz olmuştur.¹⁴¹ Bu konu çalışmamızda müstakil bir bölüm olarak işleneceği için kadınların Bayram ve Cuma namazına gelmelerini uygun görmeyenlerin görüşlerini ayrıntılı olarak orada yer vermeyi ve değerlendirmeyi uygun görüyoruz.

2.3. Kadınların Camide Kıldıkları Nafile Namazlar

Hz. Peygamber'in " *Hanımlarınız mescide gitmek için izin istediklerinde onlara engel olmayın.*"¹⁴² sözü, onların mescide giden yollarını sonuna kadar açmış ve hanımlar farz namazlara katıldıkları gibi vakit namazlarının dışında mescitte nafile namazda kılmışlardır. Mescitte nafile namaz kılan hanımların başında Peygamberimiz (sav)'in güzide eşlerinden Zeynep bint. Cahş gelmektedir.

Enes bin Malik şöyle rivayet etmektedir: " *Rasûlullah (sav) Mescid-i Nebevi'ye girdiğinde iki direk arasında bir ip gerildiği görünce 'Bu ip nedir?' diye sordu. Ashabı: 'Bu ip Zeynep annemizin ipidir, yorulup güçsüz düşünce ona tutunur' dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) 'O ipi çözün. Sizden biriniz zinde hissettiğinde (nafile) namaz kılsın; yorgun ve halsiz düşünce de otursun' buyurdu.*"¹⁴³ Bu rivayet mescitte sürekli nafile ibadet eden hanımların varlığına

¹⁴⁰ Buhârî, İdeyn 8; Müslim, İdeyn 3.

¹⁴¹ İbn Hanbel, Ahmed İbn Muhammed, *Ahkamu'n-Nisa*, Thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Beyrut, 1986, s.46.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 90,140,156.

¹⁴³ Buhârî, Teheccüd 18; Neseî, Kıyamu'l Leyl 17.

delildir. Bu hadisi temel alan bazı hadisçiler ve fakihler kadınların mescitte nafile ibadet etmelerinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir.

Hz. Peygamber döneminde kadınların mescitte Hz. Peygamber'le beraber namaz kılmaya çok düşkün olduğunu görüyoruz. Hanımların vakit, Cuma ve bayram namazlarına katıldıkları ve farklı zamanlarda nafile ibadet için mescitte buldukları rivayetlerde geçmektedir. Özellikle Ramazan ayında teravih namazlarında bayanların katılımı hat safhaya ulaşmıştır. Kadınların bu teveccühü Hz. Peygamber'den sonra da devam etmiş, teravih namazının mescitte sürekli kılınmaya başlanması ile Hz. Ömer ve Hz. Ali dönemlerinde onlara özel imam dahi tayin edilmiştir.¹⁴⁴

Kadınların sahura kadar mescitte Hz. Peygamber'le namaz kıldığını Ebu Zerr'in şu rivayetinden öğreniyoruz: *“Ramazan ayının son üç gecesinde Peygamberimiz çocuklarını, hanımlarını ve insanlarını topladı, onlara namaz kıldırmağa başladı. O kadar uzattı ki neredeyse felah geçecek diye korktuk.”*¹⁴⁵.

Peygamberimiz (sav) döneminde hanımlar her daim mescitlere müdavim olmuşlar, Ramazan gecelerini de mescitte ihya etmişlerdir. Hatta ramazan günlerinde çocuklarına oruç tutturmak isteyen hanımlar, orucun açlığı ile zorlanıp yiyecek isteyen çocuklarına oyuncaklar yapıp mescitte oynatmışlar, çocuklarını mescitte avutmuşlardır.¹⁴⁶

Caminin fonksiyonları bölümünde işlendiği üzere Hz. Peygamber döneminde mescitler kadınlar için ibadet mekanının yanı sıra birçok manayı içerisinde barındırıyordu. Bu sebeple hanımlara farklı birçok sebeple mescitte rastlamak mümkündü.

İbn Abbas şöyle anlatmaktadır: *“ Bir kadın rahatsızdı ve rahatsızlığından kurtulursa Beytü'l-Makdis'te namaz kılacağına adadı. Kadın şifa buldu ve adağını yerine getirmek üzere hazırlandı. Bu sırada Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz.*

¹⁴⁴ Abdulhalim Ebu Şakka, *İslam Kadın Ansiklopedisi*, Çev. Şaban Haklı- Fethi Güngör, İstanbul 2007, Cilt 1, s. 417.

¹⁴⁵ Ebû Davûd, Salât 105.

¹⁴⁶ Müslim, Sıyâm 136.

*Meymûne geldi ve ona şöyle dedi: ‘ Sen gitme ve azığına burada ye, nezrettiğin namazını da Mescid-i Nebevi’ de kıl. Çünkü ben Rasûlullah’ın ‘ Benim mescidimde kılınan namaz Kabe hariç diğer mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır, buyurduğunu işittim.’ dedi.*¹⁴⁷

Hanımların mescitte nafilâ namaz kıldığına dair başka bir rivayette Hz.Aişe’den gelmiştir. Hz. Aişe annemiz şöyle anlatmaktadır: “ *Bir sabah Rasûlullah merkebe bindi ve gitti. O arada güneş tutuldu. Rasûlullah kuşluk vakti geri geldi. Odalardan kadınlar mescide çıktı. Hz. Peygamber namaz kılmaya başladı. Cemaatte arkasın da kıyama durdu ve uzun bir kıyam yaptı.*”¹⁴⁸

Cabir (ra) ise bu olayı daha ayrıntılı anlatmaktadır: “*Rasûlullah (sav)’in oğlu İbrahim’in vefat ettiği gün güneş tutuldu. Halk derhal: “Bu güneş, ancak İbrahim’in vefatı için tutulmuştur” dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ayağa kalkıp cemaata dört secde ile altı rükûdan oluşan iki rekat namaz kıldırdı: önce tekbir aldı, sonra Kur’ân okudu. Fakat kıraati uzattı. Sonra aşağı yukarı kıyamı derecesinde uzunca bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırıp birinci kırâattan daha kısa olmak üzere Kur’ân okudu. Sonra aşağı yukarı kıyamı derecesinde bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırıp ikinci kırâattan daha kısa olmak üzere Kur’ân okudu. Sonra ayakta kaldığı kadar uzun süren bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırdı. Sonra secdeye kapandı ve iki secde yaptı. Sonra ayağa kalkıp yine üç rükû yaptı ki, bu üç rükûdan her biri ken-dinden sonrakinden daha uzundu. Rükûsu, yaklaşık olarak secdesi kadar oluyordu. Sonra geriledi, arkasındaki saflar da geriledi. Böylece son safa vardık.*

*Râvî Ebu Bekir: “Böylece kadınların safına vardık” dedi. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) (tekrar) ilerledi, onunla birlikte cemâat da ilerledi. Nihayet Rasûlullah (s.a.v.) önceki yerine durdu. Namazı bitirdiğinde güneş de eski hâline dönmüştü.*¹⁴⁹

¹⁴⁷ Müslim, Salât 26.

¹⁴⁸ Müslim, Hayız 30, 31.

¹⁴⁹ Müslim, Hayız 31.

*Bu olayı başka bir rivayette Esmâ bint Ebî Bekir de rivayet eder ve şöyle der: “Rasûlullah namazı o kadar uzattı ki üzerime bir baygınlık geldi.”*¹⁵⁰

Hanımlar sıra dışı, aniden gelişen olaylarda dahi mescide koşmuşlar, Hz. Peygamber’le beraber uzun uzun namaz kılmışlardır. Tüm bu rivayetler Hz. Peygamber döneminde, inanan kadınların mescitle aralarındaki güçlü bir bağın varlığının kanıtıdır.

2.4. Kadınların Camide Cenaze Namazı Kılmaları

Cenaze namazı, müminin din kardeşini son yolculuğu olan ahirete uğurlamadan önce, ona arşı son görevi ve duasıdır. Hz. Peygamber: “*Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır: Hastalandığında onu ziyaret eder, öldüğünde cenazesine katılır...*” buyurmuş ve kardeşinin cenaze namazına katılmayı müminler için bir hak ve sorumluluk olarak ifade etmiştir.¹⁵¹

Cenaze namazı kılmak, âlimlerin çoğunluğuna göre farz-ı kifayedir. Buna göre bir toplumda bir grubun bu namazı kılması ile tüm toplumdan sorumluluk kalkmış olur. Bu grubun erkek veya kadın olması ya da her ikisinin olması fark etmez.¹⁵²

Hz. Peygamber’den günümüze dek cenaze namazları genelde mescit dışında kılınmıştır. Ancak nadirde olsa Peygamberimiz mescitte de cenaze namazı kılmıştır.¹⁵³ Cemaatle kılınan tüm namazlarda olduğu üzere kadınlar cenaze namazı kılabilirler. Nitekim Hz. Peygamber’in eşleri de cenaze namazına katılmayı uygun görmüşlerdir.¹⁵⁴

Hz. Aişe, müminlerin annelerinin, Sad bin Ebî Vakkas’ın cenaze namazını mescitte kıldıklarını şöyle anlatmaktadır: “*Sad bin Ebî Vakkas vefat edince, Rasûlullah’ın eşleri cenazenin mescide getirilmesini, kendilerinin de cenaze*

¹⁵⁰ Müslim, Hayız 32

¹⁵¹ Tirmizî, Edep 1; Neseî, Cenaiz 52.

¹⁵² Nihat Dalgın, age., s.96-97.

¹⁵³ Müslim, Cenaiz 100.

¹⁵⁴ Müslim, Cenaiz 99.

namazını kılacaklarını haber verdiler. Cemaatte öyle yaptı, Cenaze müminlerin annelerinin odalarının kapısının önüne koyuldu. Sonra da cenazeler kapısından çıkardılar. Halk cenazenin mescide sokulmasından dolayı bu durumu ayıpladı. Bu haber Aişe'ye ulaşınca, 'insanlar bilmediklerini kınama da ne kadar da acele ediyorlar. Bir cenazenin mescitten geçirilmesi hususunda bizi ayıplamışlar. Halbuki, Rasûlullah (sav) Süheyl bin Beyda'nın cenaze namazını mescitte kılmıştı' "¹⁵⁵Aynı zamanda Hz Peygamber döneminde cenazelerin defin işlemlerinde yer alan kadınların mezarlıklara gittikleri ve cenaze namazlarına da bazen katıldıkları bildirilmektedir.¹⁵⁶

Bu rivayetlerin yanı sıra kaynaklarımızda Ümmü Atiyye'den ; 'Cenazeyi takip etmekten men olunduk '¹⁵⁷ şeklinde bir rivayette mevcuttur. Bir tarafta kadınların cenazede bulunmalarını tasvip eden rivayetler, Peygamber eşlerinin uygulamaları diğer tarafta ise kadınların cenazeyi takip etmesini ve kabirleri ziyaretini men eden rivayetler çelişkili gözükmemektedir. Bu durum İslam'ın ilk yıllarında, cahili adetlerin yeni yeni kaldırıldığı dönemlerde yasaklama sonrasında ise serbest bırakma şeklinde iki farklı uygulama olarak değerlendirilmelidir.¹⁵⁸ Yoksa Ümmü Atiyye'nin rivayetinden tüm zamanlarda ve bütün kadınların cenazeye katılımının yasaklandığı anlamı çıkarılamaz, kaldı ki Hz. Peygamber'den sonra bizzat Peygamber hanımları cenaze namazına katılmış, kimse de onların cenaze namazı kılmalarını eleştirmemiştir. Eğer kadınların cenazeye katılımı noktasında daimi bir yasak olsaydı ne Peygamber hanımları cenaze namazı kılar ne de bu duruma şahit olan ashap bu konuda tepkisiz kalırdı. Ancak Peygamber'in eşlerinin kıldıkları namaza ashaptan hiç kimsenin itiraz etmediği görülmektedir. Tüm bu rivayetlerin yanı sıra kadınlar Hz. Peygamber'in cenaze namazını da kılmışlardır.

¹⁵⁵ Müslim, Hayız 63.

¹⁵⁶ Rıza savaşı, age., s.120.

¹⁵⁷ Buharî, Cenaiz 51.

¹⁵⁸ Dalgın, Nihat, age., s.97.

Önce erkekler arkasından da kadınlar en sonda çocuklar Hz. Peygamber'in cenaze namazını grup grup kılmışlardır.¹⁵⁹

Rivayetlerden ve ashabin uygulamalarından anlaşıldığı üzere kadınların cenaze namazı kılmalarında hiçbir mahsur yoktur. Saf düzeni olarak da kadınların diğer namazlardaki saf düzenine uygun olarak en arka safta olmaları en uygun olanıdır. Ancak cenaze namazı mutlak namaz olmadığı için erkeklerle beraber saf tutacak olsalar hepsinin namazı da geçerli olur.¹⁶⁰

2.5. Kadınların Eğitim Faaliyetleri İçin Camiye Gelmeleri

İslam dini ilme, eğitim ve öğretime büyük bir değer vermiştir. Bunun en büyük göstergesi olarak, ilk vahiy 'Oku!' emri olarak gelmiş devamında ise yazı aracı olarak kaleme ve kalem ehlinin onunla yazdıklarına yemin edilmiştir.¹⁶¹

Allah Resulü cahiliye döneminin kaba ve zorba toplumundan, ahlakıyla tüm dünyaya örnek ve önder bir nesil çıkarmak için peygamberliğinin ilk zamanlarından itibaren eğitim ve öğretime çok önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette de Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesinin eğitimle gerçekleşeceğine dikkat çekilmiştir.¹⁶² Ümmi bir toplumdan Allah'a iman eden kitabi bir toplum çıkarmayı hedefleyen Hz. Peygamber "Allah beni muallim olarak gönderdi"¹⁶³ buyurarak vazifesinin eğitim boyutuna dikkat çekmiştir.

Hız. Peygamber'in gerek faaliyetlerinde gerekse de sözlerinde ilim, öğrenme ve öğretmeye verilen değer çok fazla yer tutar. Kur'an'da ve sünnette ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesiyle ilgili ifadeler çoğunlukla kadını da erkeği de içine alan genel ifadelerdir. Hatta kadınlara ve kız çocuklarına eğitim vermenin mükafatına dair özel hadisler de mevcuttur. Hız. Peygamber, Hız. Ömer'in ifadesiyle İslam'dan önce

¹⁵⁹ İbrahim Sarıçam, age., s.397; Muhammed Hamidullah, age., Cilt 2, s.1103.

¹⁶⁰ Telif Heyeti, Yunus Apaydın, *İlmihal (İman ve İbadetler)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, Cilt 1, s.362

¹⁶¹ Kamil Yaşaroğlu, "'Oku!' Emri İle Başlayan Kur'an'ın İlme Verdiği Değer", (Cami ve Kitap adlı kitabın içinde), Ankara 2016, s.87.

¹⁶² 2 Bakara: 129,151; 3 Al-i İmran:164.

¹⁶³ İbn Hanbel, III, 328; İbn Mace, I, 17.

kız çocuklarına ve kadınlara değer vermeyen Arap toplumunu, kızların ve kadınların eğitimi noktasında teşvik etmiştir.¹⁶⁴

Peygamber Efendimiz (sav) sadece hür kadınların değil, “*Cariyesi olup ona ilim öğreten, onu güzelce terbiye eden sonra onu hürriyetine kavuşturup kendisi ile evlenen kimseye iki ecir vardır*”¹⁶⁵ buyurarak esir konumundaki hanımların dahi eğitimine verdiği önemi ifade etmiştir.

Rasûlullah (sav), İslam medeniyetinin inşasında, Müslümanların zayıf ve az olduğu Mekke döneminde dahi ümmetinin eğitimi ve öğretimi için güçlü bir irade ortaya koymuştur. Allah Rasûlu'nun bu konuda ilk teşebbüslerini 17 yaşındaki genç sahabe Erkam'ın evinde ortaya koyduğunu görüyoruz.¹⁶⁶

Daru'l Ekam'da gizlice toplanan Müslümanlar, cahiliye toplumunu sahabe toplumuna çeviren yüce kitabımız Kur'an'ın ayetlerini öğreniyorlardı. O dönemde tüm baskılara rağmen Kur'an eğitimi kimi zaman Daru'l Erkam'da, kimi zaman da Akabe'de ya da gözlerden irak kuytu yerlerde veriliyordu. Hicretle beraber bu eğitim faaliyetleri daha sistematik bir şekilde Mescid-i Nebevi'de gerçekleştirilmeye başlandı.¹⁶⁷

Burada Mescid-i Nebevi'deki eğitim faaliyetlerine geçmeden önce bir hususu özellikle belirtmek istiyoruz. İslamiyet ile beraber müthiş bir toplumsal değişim ve dönüşümden bahsedilmektedir. Cahiliye toplumunun Asr-ı Saadet toplumuna dönüşmesi tam bir devrim niteliğindedir. Bir toplumun sadece erkeklerini eğiterek hanımlarını ihmal ederek böyle bir değişimden bahsetmek ne kadar akıl karı olabilir. Kadınların, neslin terbiyesinde en temel müessir olarak annelik vasfını da göz önüne alırsak Hz. Peygamber'in hanımların eğitimine verdiği değer daha da anlam kazanmaktadır.

¹⁶⁴ Mehmet Birekul, age., s.91; Rıza Savaş, age., s.121,122.

¹⁶⁵ Buharî, İlim 31.

¹⁶⁶ Muhammed Hamidullah, age., Cilt 1, s. 107-108.

¹⁶⁷ Hüseyin Yılmaz, age., s.34-37.

2.5.1. Mescid-i Nebevi’de Kadınlara Yönelik Eğitim Faaliyetleri

Hız. Peygamber hicretten hemen sonra ibadet ve eğitim- öğretim mekanı olan Mescid-i Nebevi’nin inşası için harekete geçmiştir. Mescid-i Nebevi’nin bir bölümü olarak inşa edilen suffe bölümü, mescidin eğitim boyutunun en önemli göstergesidir. Suffetü’n-Nisa’dan bahsedilen bir rivayetten Suffe’nin bir bölümünün de kadınlar için ayrıldığı ve kadınların burada eğitim aldığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁸ Ancak mescitteki eğitim sadece suffe ile sınırlandırılmamış, orası bir ihtisas okulu gibi işlev görürken, ibadet sonrasında veya öncesinde Hız. Peygamber’in kadın-erkek halka açık yaptığı tebliğ-irşad faaliyetleri toplumun her kesiminin eğitimine katkı sağlamıştır. Kaynaklar bu eğitim faaliyetlerinin Mescid-i Nebevi ile sınırlı olmadığını Hız. Peygamber’in sağlığında Medine’de namaz kılınıp, eğitim-öğretim faaliyetlerinin devam ettiği dokuz mescidin daha varlığını kaydeder.¹⁶⁹

Ümmü Kesir bint Yezid el- Ensariyye şöyle anlatmaktadır: “ *Ben ve kız kardeşim Rasûlullah’ın yanına gittik. Ben Ya Rasulallah kız kardeşim sana bir soru sormak istiyor fakat utanıyor, dedim. Hız. Peygamber ‘ Sorsun zira ilmi talep etmek farzdır’ buyurdular.*”¹⁷⁰ Allah Rasûl’unun, ilim farzdır hadisini bir hanım sözü üzerine söylemesi, İslam’ın kadının eğitimine bakışını gayet net olarak ortaya koymaktadır. Kadının toplumda yerini alabilmesi ve kendinden beklenen görevleri yerine getirebilmesi ancak eğitimle mümkündür. Bu sebeple Hız Peygamber döneminde kadınlara eğitimde fırsat eşitliği tanınmış ve kadınlar eğitim sürecinin hiçbir kademesinde ayırt edilmemişlerdir.¹⁷¹

Hız. Peygamber kendisine inen ayetleri önce erkeklere sonra da kadınlara okumuştur.¹⁷² Mescitte, bu ayetleri ve açıklamalarını bizzat Hız. Peygamber’den dinleyen Müslümanlar, ayetlerin yanı sıra başka konuları da öğrenmişlerdir. Mescitteki toplu ibadetlerde, sohbetlerde Hız. Peygamber kadınlara sesini

¹⁶⁸ Mehmet Birekul, age., s.92.

¹⁶⁹ İbrahim Sarıçam, age., s.317,318.

¹⁷⁰ İbn Mace, Mukaddime 17.

¹⁷¹ Mehmet Birekul, age., s.92, Ali Osman Ateş, age., s.31.

¹⁷² Rıza Savaş, age., s.125.

işittiremediğini düşünerek zaman zaman kadınlara özel olarak bir şeyler anlatmıştır. Rasûlullah, özellikle bayram hutbelerinde kadınlar topluluğuna özel olarak hitap etmiş ve onlara özel bilgiler vermiştir.¹⁷³

Cabir bin Abdullah şöyle anlatmaktadır: *”Ben Rasûlullah ile birlikte bayram namazında bulundum. Allah Rasûlu namazı kıldıktan sonra cemaate vaaz etti. Allah’tan korkmayı ve O’na itaat etmeyi emretti. Cemaate vaaz ettikten sonra kadınların yanına gitti ve onlara da vaaz etti.”*¹⁷⁴ Mescitte kadınlar erkeklerle beraber eğitim hizmetinden faydalanmışlardır. Ancak ibadetteki saf düzeninde olduğu gibi eğitim sırasında da karma bir şekilde değil ayrı ayrı oturmuşlardır. Bu konuda bizlere Enes b. Malik’ten şöyle bir rivayet ulaşmıştır: *”Biz mescitte suffa bölümünde Allah Rasûlu’nun yanındaydık. Muhacirlerden bir kadın buluşa ermiş oğlu ile beraber mescide geldi. Kadınlara ayrılan bölüme geçti, oğlu da bizim yanımıza geldi.”*¹⁷⁵

Mescitte gerçekleştirilen toplu ibadetlerin yanı sıra sahabe hanımlar bunu yeterli görmemiş ve Allah Rasûlun’dan birebir eğitim alacakları özel bir gün talep etmişlerdir. Bu meseleyi Ebu Said el-Hudri anlatmaktadır: *“Kadınlar bir gün Rasûlullah’a geldiler ve ‘Ey Allah’ın Rasûlü, erkeklerden bize fırsat gelmiyor, bize özel bir gün ayırır mısınız?’ dediler. Rasûlullah (sav) onlara özel bir gün belirledi. Kadınlar o gün toplanırlar, Rasûlullah da (sav) onlara sohbet ederdi.”*¹⁷⁶ Hz. Peygamber’den birebir eğitim alan hanımlar öğrendikleri bilgileri başkalarına da ulaştırmışlar, toplumun eğitiminde etkin rol oynamışlardır. Özellikle kadınlarla alakalı hadislerin öğreniminde başta Hz. Aişe olmak üzere hanımların rolü büyüktür.¹⁷⁷

Konuyla ilgili başka bir rivayette Abdullah bin Mes’ud’dan bizlere ulaşmıştır: *“Rasûlullah (sav) mescide girdiğinde orada bulunan ensardan bir grup kadın vardı,*

¹⁷³ Buharî, Hayız 6; Müslim, İman 34; Tirmizî, İman 6.

¹⁷⁴ Müslim, İdeyn 4.

¹⁷⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Beyrut, 1997, Cilt VI, s.154.

¹⁷⁶ Buharî, İlim 36.

¹⁷⁷ Mücteba Uğur, “Peygamber Devri Hadis Öğrenimi”, *Diyanet Dergisi*, Mayıs-Haziran 1979, Cilt:18, Sayı:3, s.143.

Allah Rasûlu onlara vaaz etti...” Mescid_i Nebevi'nin arka tarafında kadınlara ayrılmış bir bölüm vardı. Hanımlar namazlarını burada kılarlar, Hz. Peygamber'in sohbetini de buradan dinlerlerdi.¹⁷⁸ Mescidin mihrab ve minberi ile kadınlar bölümünün uzaklığından dolayı Hz. Peygamber toplu sohbetlerinde hanımların duyamama ihtimaline binaen onların safına kadar gidip hanımlara özel sohbet etmiş aynı zamanda da haftanın bir gününü onların eğitime tahsis etmiştir.¹⁷⁹ Bu cami eğitiminin bereketi olarak da Hz. Peygamber döneminde yirmi kadar kadın fıkıh bilgini yetiştirilmiştir.¹⁸⁰

Mescitte kız çocuklarının ve kadınların eğitimiyle Hz. Peygamber birebir ilgilendiği gibi onların eksiksiz eğitim alabilmeleri için özel kadın öğretmenler de tahsis etmiştir. Örneğin Ümmü Süleyman bint Hayseme, Hz. Hafsa'ya yazı öğretmiştir. Özellikle Mü'minlerin anneleri de kadınların ve kız çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilenmişlerdir. Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'nin bu konuda çok ciddi katkıları olmuştur. Evlerine gelen genç kızları eğitmişler, bu genç kızlarda bildiklerini başkalarına anlatmışlardır.¹⁸¹

Kadınların eğitimi ile birebir ilgilenen, bu konuda hanımlara özel günler ve özel öğretmenler tahsis eden Peygamberimiz (sav) hiçbir bayanın cahil kalmaması adına erkeklere öğrettiği bilgileri eşlerine de öğretmelerini tavsiye etmiştir. Bayanların evdeki sorumlulukları ve annelik vasfı sebebiyle her an eğitim ortamlarında bulunma imkanı olmamıştır. Peygamberimiz (sav) her an mescide gelme fırsatı bulamayan bayanlarında eğitim alabilmeleri için erkeklere hanımlarının eğitimleriyle ilgilenmelerini tavsiye etmiştir.¹⁸²

Hz. Peygamber (sav) döneminde müstakil bir eğitim kurumunun olmaması hasebiyle eğitim faaliyetleri mescitte gerçekleştirilmiştir. Allah Rasûlu zaman zaman

¹⁷⁸ Mustafa Ağırman, “Hz. Peygamber'in Mescidinde Yaptığı Sohbetler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, Erzurum 2007.

¹⁷⁹ Buharî, İlim 15,35.

¹⁸⁰ Hüseyin Yılmaz,, age., s.84.

¹⁸¹ İbrahim Sarıçam, age., s.318; Rıza Savaş, age., s.124.

¹⁸² Mustafa Önder, “İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2013, Cilt:13, Yıl:13, Sayı:1, s.146.

evlerde eğitim verse de çoğunlukta eğitim merkezi mescit olmuştur.¹⁸³ Peygamberimiz (sav) “ Allah’ın kadın kullarını mescitlerden men etmeyiniz”¹⁸⁴ buyurarak ve özel bir eğitim günü taleplerine müspet cevap vererek kadınların mescitlerdeki eğitim hakkını sonuna kadar desteklemiştir.

Hız. Peygamber özellikle bayram gibi özel günlerde bayanların mescide ve ya musallaya gelmesinde, namazı cemaatle kılıp, hutbeyi dinlemelerinde ısrarcı olmuştur.¹⁸⁵ Bu günlerde hanımlara özel sohbet etmiş ve onlardan sadaka toplamıştır. Buharî, bu konudaki rivayetleri, önemine binaen “Kitâbü’l-İdeyn”de “İmamın, bayram günü kadınlara vaaz ve nasihati” bâb başlığı ile bir araya getirmiştir.¹⁸⁶

Hanımlar namaz sonrasındaki sohbetleri dinledikleri gibi Hız. Peygamber’in ani çağrılarında da mescide koşmuşlar ve bu sohbetlerden de nasiplerini almışlardır. Ümmü Seleme anlatıyor: “ Hız. Peygamber’den duymadığım halde insanlar Kevser havuzundan bahsediyorlardı. Bu konunun konuşulduğu bir günde cariye saçımı tarıyordu. Rasûlullah “Ey insanlar!” diye nida ediyordu. Ben de cariyeye “Benim işimi sonraya bırak” dedim. “Ama erkekleri çağırırdı kadınları çağırmadı ki!” dedi. “Ben de insanlardan biriyim!” dedim.”¹⁸⁷ Peygamber hanımı Ümmü Seleme’nin “Ey insanlar!” hitabına bakışı, Hız. Peygamber dönemindeki hanımların toplumdaki konumlarını göstermektedir.

Hanımlar gece geç saatlere kadar mescitte bulunup mescidin manevi havasından ve eğitim ortamından istifade etmişlerdir. Bunu da Hız. Aişe’den gelen bir rivayetten anlıyoruz: “Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Rasûlüllah (s.a.v.)’dan sonra geldim. Bana; ‘Neredeydin?’ diye sordu. Ben; ‘Mescitte ashabından birisinin okuduğu Kur’an’ı dinliyorduk. Doğrusu ashabın arasında onun gibi güzel sesli ve güzel okuyanı hiç duymamıştım’ diye cevap verdim. Bunun üzerine tekrar Rasûlüllah ile beraber gidip onu dinledik. Sonra bana dönerek; ‘Bu, Ebû

¹⁸³ Şakir Gözütok, “Rasûlullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi”, *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, 2016, s.188.

¹⁸⁴ Buharî, Ezan 166; Müslim, Salât 134-135,137,140.

¹⁸⁵ Mustafa Ağırman, agm., s.177.

¹⁸⁶ Buharî, İdeyn 19.

¹⁸⁷ Müslim, Cuma 67.

Huzeyfe'nin azatlısı Salim'dir. Ümmetim arasında böyle birisini var eden Allah'a hamd olsun' buyurdu."¹⁸⁸

O dönem de hanımlar ibadet ve eğitim gibi birçok faaliyet için mescide rahatlıkla gidebilmişlerdir. Bu eğitimlere, anlamadıkları konularda Hz. Peygamber'e sorular sorarak aktif olarak katılmışlardır. Mescit derslerinde öğrenemedikleri veya mahrem konuları ise Hz. Peygamber'e birebir sormuşlardır. Hz. Aişe'nin Ensar kadınlarının ilim öğrenme konusundaki azimlerini takdir eden şu sözü çok meşhurdur. “ *Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Çünkü hayaları dinlerini öğrenmelerine engel olmadı.*”¹⁸⁹

Hz. Peygamber (sav) döneminde bazı kadınların şiir, tıp, neseb ilmi vb. konularda erkeklerden daha bilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu da o dönemde kadınların eğitim- öğretim ortamına sahip olduklarını açıkça göstermektedir.¹⁹⁰ Bu bilgi birikiminde hayatın merkezi mescidin payı inkar edilemez. Hanımlar burada aldıkları eğitimin yanı sıra, mescitte bir araya gelip bilgi birikimlerini ve tecrübelerini paylaşmışlardır.¹⁹¹

Hz. Peygamber İslam toplumunun inşasında toplumun bütün fertlerini kapsayan bir eğitim- öğretim politikası takip etmiştir. Bu noktada Asr-ı saadet toplumunun yarısını oluşturan kadınların eğitimini de özenle takip etmiş, bu yolda ataerkil kültürün etkisi ile önlerine çıkan engelleri de berteraf etmiştir. Hanımların, yeni neslin ilk öğretmeni olarak analık vasfını da göz önüne alırsak, Hz. Peygamber sadece kendi toplumunu yetiştirmemiş gelecek neslin yetişebilmesi için de en büyük yatırımı kadınları eğiterek yapmıştır.

¹⁸⁸ Hakim, age., III., s. 326.

¹⁸⁹ İbn Hanbel, Müsned, VI, 148.

¹⁹⁰ Rıza Savaş, age., s.135.

¹⁹¹ Hüseyin Yılmaz,, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2007, s.122.

2.6. Camilerin Diğer Fonksiyonları Açısından Kadınların Camiye Gelmeleri

Hz. Peygamber döneminde mescit hayatın merkezi olmuş, birçok faaliyet buradan organize ve idare edilmiştir. İslamiyet ile sosyal haklarına kavuşan kadınlar da, toplumun birer bireyi olarak mescitteki birçok faaliyete katılmışlardır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra Medinelilerin yılda iki kez bayram kutladıklarına şahit olmuştur. Bu iki bayram gününü Kurban ve Ramazan bayramlarıyla değiştirmiş, meşru bayram şenliklerine izin vermiştir.

Toplumun her kesiminin bu bayram sevincini yaşamasını isteyen Hz. Peygamber, kadınların, genç kızların hatta hayızlı kadınların dahi musallaya, bayram namazı kılınan geniş alana, çıkmalarını emretmiştir.¹⁹² Bayram namazı yağmurlu günlerde mescitte kılınmış kadınlar mescitteki namaza da iştirak etmişlerdir.

Bir bayram gününde Mescid-i Nebevi'de bayram eğlencesi olarak Habeşliler kalkan mızrak oynamışlar, Hz. Peygamber'de yanında Hz. Aişe ile birlikte bu oyunu izlemiştir.¹⁹³ Böylece Hz. Peygamber bayram coşkusunun kadını ve erkeği ile toplumun tüm fertlerince yaşanmasını sağlamıştır.

Özel günlerdeki kutlamalara katılımın dışında hanımların mescitte zaman geçirmek için de bulunduğu rastlıyoruz. Rübeyye bint Muavviz bin Afra anlatıyor: *“Biz Aşure orucunu tutar, çocuklarımıza da tuttururduk. Mescide gider, çocuklar bizden yiyecek istediklerinde kendilerine renkli yünden yapılmış oyuncaklar verirdik. Oyuncak onları avutur, böylece oruçlarını tamamlarlardı.”*¹⁹⁴

Hanımlar kimi zaman çocuklarının açlığını mescitte oynatarak kimi zamanda kendi hüznelerini mescitte ağlayarak teskin etmişlerdir. İbn Abbas, Hz.

¹⁹² İbrahim Sarıçam, age., s.322,323.

¹⁹³ Buharî, İlim 95; Müslim, Hayız 22.

¹⁹⁴ Müslim, Sıyâm 136.

Peygamber'in hastalığı zamanında, kadınların, Hz. Peygamber'in aralarından ayrılacağı korkusu ile mescitte toplanıp ağlaştıklarını anlatmaktadır.¹⁹⁵

Asr-ı Saadet döneminde hanımlar, gönül darlıklarını mescitte giderdikleri gibi maddi darlıklarında da mescide sığınmışlardır. Hz. Aişe annemiz anlatmaktadır: *“Arap kabilelerinin birinde siyahi bir cariye vardı. Bu cariyeyi azat ettiler. Oda Hz. Peygamber'e geldi ve Müslüman oldu. Mescitte ona mahsus yünden ve kıldan bir çadır kuruldu.”*¹⁹⁶ Buharî bu hadisi 'Kadının mescitte uyuması' babında zikreder. Kadın evsiz kaldığında, Müslüman için huzur ve güven mekanı olan mescit onun evi olmuştur.

Mescitte sadece evsiz kadınlar gecelememiştir. Hz. Peygamber'in hanımları da itikâfa girmek için bizzat Hz. Peygamber'in izniyle mescitte kendilerine özel geçici çadırlar kurdurmuşlardır. Rasûlullah Ramazanın son on gününde itikâfa girmekten bahsetti. Hz. Aişe kendisine de çadır kurulması için izin istedi. O'na da çadır kuruldu. Hafsa'da Aişe'den kendisi için de izin almasını istedi. Onun içinde çadır kuruldu. Bunun üzerine Zeynep Bint Cahş' ta izin almaksızın çadır kurdurdu. Bu manzarayı gören Hz. Peygamber *“Sizler yaptığınız bu şeyle hayır mı umuyorsunuz? Ben itikâfa değilim!”* dedi ve gitti.¹⁹⁷ Bu olay hanımların mescitte itikâfa girdiklerinin açık bir örneğidir ancak mesele hanımlar arasında kıskançlığın etkisi ile yarışa dönünce Hz. Peygamber başta izin vermesine rağmen hanımlarının davranışını kınamıştır.¹⁹⁸ Hz. Aişe'den bize ulaşan rivayetlere göre Hz. Peygamber'in sağlığında itikâfa giren eşlerinin yanı sıra O'nun vefatından sonra da eşleri itikâfa girmişlerdir.¹⁹⁹ Bunların yanı sıra Havle bint Hakim adında bir kadınında Hz. Ömer'le birlikte itikafa girdiği ifade edilmektedir.²⁰⁰

İkinci bölümde ayrıntılı olarak mescidin fonksiyonlarından bahsetmiştik. Hz. Peygamber döneminde mescidin bu fonksiyonlarına uygun olarak kadın

¹⁹⁵ Abdulhalim Ebu Şakka, age., Cilt 1, s.427.

¹⁹⁶ Buharî, İlim 79.

¹⁹⁷ Buharî, Hayız 190; Müslim, Hayız 175.

¹⁹⁸ Feth'ul- Bari, Hayız 180-181.

¹⁹⁹ Buharî, Hayız 177,186; Müslim, Hayız 175.

²⁰⁰ Mehmet Birekul, age., s.108.

hizmetkarlarda görüyoruz. Mescidin genel temizliğini yapan siyahi bir veya iki kadından bahsedilmektedir. Bunlardan birisi Harka, diğeri ise Medine ahalisinden olduğu söylenen Mihcene'dir. Bazı kaynaklardan isim vermeden tek bir siyahi kadından bahsedilmektedir. Bu iki ismin bir kadına ait olma ihtimali de mevcuttur.²⁰¹ Bizim için burada önemli olanın bir kadının mescidin temizlik işleri ile ilgilenmek için orada bulunması ve bunun yadırganmamasıdır. Bu da o dönemde hanımların rahatlıkla mescitte bulunabildiklerine işarettir.

Hiz. Peygamber döneminde mescit hastane görevini de icra etmiştir. O dönemde tıp ilminde mahir, insanları tedavi edebilen hanımlardan da bahsedilir. Hiz. Peygamber, Hendek savaşı sırasında, Mescid-i Nebevi'de, Eslem kabilesinden Rufeyde el- Ensariyye adlı kadına bir çadır kurdurmuştur. Tıp alanında bilgin olan bu kadına mescitte kurulan bu çadır o dönemde hastane görevi görmüş ve yaralılar burada tedavi edilmiştir. Hendek savaşında yaralanan Sad bin Muaz'da burada tedavi görmüş ancak yine de vefat etmiştir.²⁰² Bu rivayetten de anlaşılacağı üzere alanında mahir olan her meslek sahibi kadın veya erkek fark etmeden Mescid-i Nebevi'de ihtiyaç olan hizmeti sunabilirler.

Son olarak Mescid-i nebevinin mahkeme fonksiyonunu ele alacak olursak, Hiz. Peygamber davaları farklı yerlerde gördüğü gibi Mescid-i Nebevi'de de görmüştür. Sehl bin Sa'd anlatıyor: *“Karısını başka bir adamla gördüğünü ve onu öldürüp öldüremeyeceğini soran bir adam geldi. Bunun üzerine Peygamberimiz, mescitte adam ve kadını lanetleştirdiler, ben de mescitteydim.”*²⁰³ Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlerden anlaşılacağı üzere hanımlar mescidin temel fonksiyonu olan ibadet ve eğitim dışında duruma ve ihtiyaca göre mescide gelmişler ve vazifelerini icra etmişlerdir.

²⁰¹ Savaş, Rıza, Age., s.232.

²⁰² Buharî, İlim 103.

²⁰³ Buharî, İlim 64; Müslim, Salât 206.

III. BÖLÜM

KADINLARI CAMİDEN MEN EDEN SÖYLEMLER

Bir önceki bölümlerde Hz. Peygamber'in hanımları camiye teşvik ettiğine dair birçok hadisi zikrettik ve değerlendirmeye çalıştık. Kadınların cemaate katılımını ifade eden hadislerin yanı sıra, bu konunun Hz. Peygamber dönemindeki uygulama şekline de değindik. Netice de genel anlamda bizde şöyle bir kanaat oluştu: Hz. Peygamber kadınların mescide gelmelerine izin vermiş, bayram namazı gibi önemli namazlara katılımını ısrarla teşvik etmiş ve ataerkil geleneğin yansıması olarak hanımları mescitten men eden erkekleri de, *“Allah'ın kadın kullarını mescitlerden men etmeyiniz.”*²⁰⁴ emriyle uyarmıştır. Uygulamada da hanımlar Hz. Peygamber devrinde gece-gündüz mescide gidebilmişlerdir.

Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra ise kadınların mescide gelmesinden rahatsızlık duyulmaya başlanmıştır. Salim bin Abdullah'dan gelen şu rivayet bu rahatsızlığı ifade eden iyi bir örnektir: *“Abdullah bin Ömer, Rasûlullah'ın: 'Kadınlar camiye gitmek istediklerinde onları mescitlerden men etmeyin' buyurduğunu nakledince, oğlu Bilal: "Vallahi biz onları men ederiz”*²⁰⁵ diyerek bu konudaki kati düşüncesini yemin ederek ve onların bu izni fitne çıkarmak için kullanacaklarını söyleyerek kadınlara olan güvensizliğini ifade etti. Sakin bir insan olarak tanınan İbn Ömer ise sinirlenerek o güne değin kendisinden hiç duyulmamış bir şekilde oğluna hakaret ederek, azarladı ve *‘Ben sana Allah Resulü şöyle buyurdu diyorum, sen se hala biz onları engelleriz diyorsun’ dedi.*” Bu örnekten Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra toplumda belirgin değişiklikler meydana geldiği anlaşılmaktadır. Sahabe neslinin rivayet ettiği bir hadisin hükmüne karşı çıkan bir tabiin nesli değişimin en bariz örneğidir. Bilal'in bu tavrının altında toplumsal yozlaşma veya bazı kadınların koku sürünerek camiye gelmesi yahut dışarı çıkarken özellikle dikkat çekici giyim tarzını tercih etmesi gibi etmenler yatıyor

²⁰⁴ Buharî, Cuma 13.

²⁰⁵ Müslim, Salât, 135, 138.

olabilir.²⁰⁶ Ancak burada çözüm olarak bu tavırla mücaleden ziyade hanımları mescitten men etmek, Hz Peryamber dönemindeki kadına birey olarak saygı duyan, hakkını veren toplumsal hassasiyetinde kaybolduğuna işarettir.

Bir toplumun genlerine işleyen düşünce kalıplarını kırmak ve köklü değişiklikler yapmak kolay olmamıştır, yukarıda zikredilen örnekte bunun göstergesidir. Sonuçta birçok menfaati içinde barındıran ve kadınlar üzerinde hâkimiyet kuran bu kültür, Hz. Peygamber'in vefatıyla yavaş yavaş geri dönmeye başlamıştır ve onları mescitlerden men etmeye kadar varmıştır.²⁰⁷

Zamanla kadınların mescitlere gitmelerinin uygun olmadığı, evlerinde kıldıkları namazın daha faziletli olduğu düşüncesi, ibadetlerin öğrenilmesinde en çok başvurulan fıkıh ve ilmihal kitaplarında yer almaya başlamış ve böylece bu düşünce halk tarafından benimsenmiştir. Bu düşüncelerden bir kaçına örnek verecek olursak;

“Kızların ve genç kadınların cemaatle namaza gitmeleri mekruhtur. Çünkü fitne endişesi vardır. Ebu Hanife'ye göre yaşlı kadınların vakit namazlarından sabah, akşam ve yatsı namazları için cemaate gelmelerinde bir beis yoktur, öğle ve ikindi de ise vardır. Çünkü aşırı şehvet gündüz vakitlerinde fitne doğurabilir, fitne meydana gelir. Sabah ile yatsı da fasıklar uykuda, akşam ise yemekle meşguldürler. Hanefî mezhebinin müteahhirin alimleri ise, bayram, Cuma ve vaaz içinde olsa genç ve yaşlı tüm kadınların cemaate katılımını mekruh görmüşlerdir.²⁰⁸

Başka bir değerlendirme ise şöyledir: “ ... sadece yaşlı kadınlar cemaate devam ederler, onlar da mescitte kendilerine ayrılan yerden ileri geçemezler. Kadınların mescide gelmelerinin cevazı kerahatendir. Mescitte kıldıkları namazdan bekleedikleri sevap, günahlarına denk gelmez. Bir hadiste buyrulduğu üzere; “Kadınlar için evlerinde kıldıkları namaz en faziletli namazdır.”²⁰⁹ İlerde daha

²⁰⁶ Mustafa Işık, agm., s.48.

²⁰⁷ Huriye Martı, agm., Sayı: 3, s.105.

²⁰⁸ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Risale Yay., İstanbul, 2012, Cilt 2, s.273.

²⁰⁹ İbn Hanbel, Müsned, VI,297, 30I.

ayrıntılı olarak işleyeceğimiz bu rivayet hakkında senedin ittisali ve ravileri bakımından tenkitler vardır.²¹⁰

Halk arasında çokça kullanılan başka bir ilmihalde ise, kadınların evlerinde kıldıkları namazla hanelerini nurlandırarak üstün bir şerefe nail olacakları kaydedilmektedir. “ *Evlerinizi namaz ve Kur’an okumakla nurlandırınız*” hadisi de bu hükme delili olarak gösterilmiştir.²¹¹ İleride ayrıntılı olarak tahlil edeceğimiz bu hadislerden birincisi zayıf ikincisi ise kadınlar için söylenmemiş, genel olarak nafile namazların evde kılınması ile alakalıdır.

Bir başka eserde ise kadınların mescitle bağı tamamen koparılmıştır. “Kadınlar bayram, Cuma vs. namazları kılmak veya vaaz dinlemek için dahi cemaate gelemezler, yaşlı veya genç fark etmez bir kadının gece ve gündüz dahi namaza gelmesi mekruhtur. Kadınlar bilmek istedikleri dini meseleleri eşinden öğrenir, eşi bilmiyorsa hanımı için ehlinden o meseleyi öğrenir.”²¹²

Halkın dini öğrenmek için başvurduğu temel kaynaklarımız olan ilmihallerimizde kadınlar bazı rivayetler temel alınarak mescitlerden men edilmiştir. Tezimizin ikinci bölümde ayrıntılı olarak işlediğimiz caminin fonksiyonları konusunu da göz önüne alarak bu hükümleri değerlendirirsek, kadınlar ilim-irfan mektebi, toplumun can damarı, hayatın merkezi camilerin manevi atmosferinden mahrum kalmışlardır. Kısaca bir toplumun yarısı hatta kadınların annelik vasfını da göz önüne alırsak büyük bir kısmı cehalete terk edilmiştir.

Bu sebeple kadını mescitten men ederken temel alınan rivayetleri sahilik ve söylendikleri bağlam açısından değerlendirerek sağlıklı bir sonuca varmak gerekmektedir. Burada rivayetlere yer verip ayrıntılı olarak tahlil etmeyi ve Hz.

²¹⁰ Salih Karacabey,” Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatin Önemi Bağlamında Kadınların Ve Çocukların Camiye Gitmeleri İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s.265.*

²¹¹ Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Semerkant Yay., İstanbul, 2013,. s.152-153.

²¹² Zilni Mehmed, *Nimet-i İslam, Mufassal İlmihal*, Salih Bilici Kitabevi, İstanbul, 1971, s.241.

Peygamber dönemindeki uygulamanın aksine hanımların mescitlerden men edilmesi arasındaki tezatlığı açıklığa kavuşturmak istiyoruz.

3.1. Kadınları Camiden Men Eden Rivayetler

Hiz. Peygamber'in: “ Kadının özel odasında kıldığı namaz (evinin) salonunda kıldığı namazından, (Eşyalarının gizlendiği) daha özel odasında kıldığı namazda özel odasında kıldığı namazdan daha faziletlidir”²¹³ buyurduğu rivayet edilmiştir. Bu hadis temel alınarak kadınların mescide gitmesi uygun görülmemiş maalesef bu görüş kadın-erkek tüm toplumda şöhret bulmuş ve benimsenen bir düşünce haline gelmiştir.

Hanımların mescitte namaz kılmaları söz konusu olunca “Kadınların evlerinde kıldıkları namaz daha hayırlı değil mi?” sorusu sorularak bu anlamdaki hadisler öne sürülmüştür.²¹⁴ Ancak altı temel hadis kitabı içerisinde sadece Ebû Davûd'da rivayet edilen bu hadisin yanı sıra kadınların mescide gelirken engellenmemesine dair Kütüb-ü Sitte'de birçok sahih hadis rivayet edilmiştir hatta kadınların cemaate katılımına dair bab başlıkları dahi mevcuttur.²¹⁵ Ebû Davûd'da bu hadisin yanı sıra farklı bab başlıkları altında kadınların cemaate katıldıklarına ve bu konuda engellenmemelerine dair başka hadisler de mevcuttur.²¹⁶ Sadece bir rivayet baz alınarak kadınların camiye gitmelerinin uygun olmadığını ifade etmek, diğer rivayetlerden kopuk değerlendirmek sağlıklı bir neticede vermeyecektir.

Ataerkil kültürün etkisi ile kadının evinde kıldığı namazın faziletine dair bir hadis, kadınların mescide gelirken engellenmemesine dair birçok hadisten daha meşhur olmuştur. Neticede kadınlar İslam toplumunun merkezi, ilim-irfan mektebi olan mescitlerden uzaklaştırılmıştır. Ancak bu hadiste içerik olarak kadınların mescide gelmemesi gerektiğinden veya evlerinde kıldıkları namazın mescitte kıldıkları namazdan daha sevaplı olduğu manasından ziyade hanımların evlerinde,

²¹³ Ebû Davûd, Salât, 53.

²¹⁴ Bakan, Tevhid, agm., s.64.

²¹⁵ Bkz. Buhari, Salat 2, Cuma 13, İdeyn 15; Müslim, Salatü'- İdeyn 11; Ebu Davud, Salat 17. vb.

²¹⁶ Bkz. Ebu Davud, Salat 17, 52, 241, Teraccül 7.

evlerinin de en sakin, namazlarını huşu ile kılabilecekleri yerinde namaz kılmalarından bahsedilmektedir. Bu sebeple bu hadis hanımların mescitlerden men edilmesine dayanak gösterilemez.

Konu ile alakalı meşhur ikinci bir rivayet ise şöyledir: “*Kadınlarınızın mescitlerinize gitmesine engel olmayınız. Ancak onların evleri kendileri için daha hayırlıdır.*”²¹⁷ Bu hadis sahihlik noktasında tartışmalı bir hadistir. Hadisin diğer rivayetlerinde, kadınlar için evleri daha hayırlıdır, ekinin bulunduğu rivayetlerin ortak ravisi Habib b. Sabit’tir. Habib b. Sabit’in ise Darekutni gibi hadis otoritelerince ‘tedlis’ yaptığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda rivayetin ikinci kısmı Hz. Peygamber’e aidiyeti açısından daha zayıftır.²¹⁸

Rivayette dikkatimizi çeken diğer bir hususta hadisin ikinci bölümü birinci bölümünden daha meşhurdur. Hadisin ikinci bölümü halk arasında yaygınlaşmış ve kadınlar arasında dahi camiye gitmelerinin uygun olmayacağına dair bir kanaat oluşmuştur. Böylece bir toplumun yarısı, özellikle de o toplumun manevi mimari olan annelik vasfına sahip hanımefendiler ilim-irfan mektebi, ibadet ve maneviyat merkezi mescitlerden uzak kalmışlardır.

Hadisin sıhhatinde hiçbir şüphe olmasa dahi hadisi kadınları mescitlerden men etmeye delil olarak kullanmak mümkün görünmemektedir. Tam aksine hadisin içeriğine dikkatle bakıldığında, hanımları mescitten men etmenin caiz olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Hadisin nerede, ne zaman ve kimin için söylendiği de ayrıca önem arz etmektedir. Acaba Hz. Peygamber bu hadisi tüm kadınlar için mi söylemiştir yoksa ev işleri ile meşgul olmak zorunda olan, küçük bebeği olup da onun bakımı ile özel ilgilenmek zorunda kalan anneler için mi? Ya da mescid adabına uymayan tavır ve davranışlar sergileyen hanımlar için mi? Bunu kesin olarak bilemiyoruz çünkü hadisin söyleniş sebebine dair bir bilgiye rastlamadık. Ancak bir

²¹⁷ Ebû Davûd, Salât, 52; Ahmed b.Hanbel, II, 76; Hakim, Müstedrek, I, s.327.

²¹⁸ İbn Hacer el- Askalânî, Ta’rîfu Ehli’t-Takdîs Bi Merâtibi’l- Mevsûfine Bi’t-Tedlîs (Tabakâtu’l-Müdekkîn), (Çev. Veysel Özdemir), *Bingöl Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı:8, Güz 2014, s.200.

önceki bölümde Hz. Peygamber'in kadınların mescide gelmesini teşvik ettiğine dair hadislerini ve o dönemde uygulamada mescide giden birçok hanım sahabeyi de beraberinde düşünürsek bu hadisin tüm kadınları kapsamadığı anlaşılır. Eğer tüm kadınlar için evde kılınan namaz daha faziletli olsaydı Hz. Peygamber döneminde hanımlar mescide gelmezdi. Kaynaklarımızda Hz. Peygamber'in en yakınları olan eşlerinin mescide vakit namazlarına geldiğini hatta eşlerinden Hz. Zeyneb'in mescitte nafile ibadet ederken yorulunca dayandığı bir ipinin varlığını dahi biliyoruz.²¹⁹ Eğer bu konuda Allah Rasûlü bir yasak koymuş olsaydı en başta sevgili Peygamber'imizin güzide eşleri bu yasağa uyar ve namaz kılmak için mescide gelmezlerdi. Hz. Peygamber de özellikle en kalabalık cemaatle kılınan bayram namazlarına hanımların katılmaları noktasında ısrarcı olmazdı.

Anlaşılan o ki söz konusu bu hadis biz söyleniş nedenini bilemesek de özel de bazı hanımlar için söylenmiş olabilir. Zaten bazı rivayetler de var ki Allah Rasûlü, eşleri tarafından mescide gelmesi engellenen ve birebir kendisine gelip danışan hanımlara hitaben söylemiştir.

Eşi tarafından mescide gelmesi engellenen bir hanım Allah Resûlü'ne gelerek şöyle demiştir. “ *Ey Allah'ın Resulü seninle namaz kılmayı seviyoruz ama kocalarımız mani oluyor, izin vermiyorlar.*” Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: “*Sizin kendi odanızda kıldığınız namaz, cemaatle kıldığınız namazdan daha hayırlıdır.*”²²⁰ Hadisin başında hanım sahabenin, eşinin mescide gitmesine izin vermediğini ifade etmesi dikkate alındığında bunun yanı sıra Arap toplumundaki ataerkil kültürün etkisini de göz önüne alırsak bizde şöyle bir kanaat oluşuyor: Sanki Hz. Peygamber aile huzuru adına, eşler arasında problemi çözmek için bu hanıma evinde namaz kılmasını tavsiye etmiştir. Dikkatimizi çeken diğer bir durum da daha önce zikrettiğimiz üzere erkeklere de, mescide gelmek isteyen eşlerini engellememelerini tavsiye etmiştir.

²¹⁹ Buharî, Teheccüd 18; Neseî, Kıyamu'l Leyl 17.

²²⁰ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, s.157., Beyhaki, *Sünen*, III, s.132.

Hz. Peygamber toplumda yerleşik kültürü de göz önüne alarak kadınlara da erkeklere de aile saadetini muhafaza edecek tavsiyelerde bulunmuş ve dini öğretilerin benimsenmesi konusunda tedrici bir eğitim politikası takip etmiştir. Biz bu iki hadisi beraber değerlendirdiğimizde Hz. Peygamber'in kadınları özellikle mescitten men etmekten ziyade erkek ve kadın arasında denge kurarak şartlara ve duruma göre tavsiyelerle aile huzurunu korumayı amaçladığını görüyoruz.

Burada eşi tarafından engellenen ve evinde sıkıntı yaşayan kadınlar için evi daha hayırlıdır, denilebilir ki Hz. Peygamber'in bu hadisi de bu durumda olan kadınları teselli eder niteliktedir. Ancak bu konudaki rivayetlere bütüncül bakmayarak tüm kadınlar için evleri daha hayırlıdır, dersek hanımları caminin manevi atmosferinden, oradaki vaaz-u nasihatten mahrum bırakmış oluruz.

Unutulmamalıdır ki toplumda dini şuurun oluşmasında cami iklimi çok önemlidir. Cami iklimi mümini mümin yapan bütün değerlerin öğrenildiği, özümsemiş benimsendiği atmosferdir. Camileri diğer yerlerden ayrıcalıklı kılan da bu atmosfer olmuştur.²²¹

Tarih bize Mescid-i Nebevi'nin ikliminde Asr-ı Saadet toplumunun nasıl oluştuğunu, Hz. Peygamber'in ahabını mescid ikliminde nasıl eğittiğini anlatır. Bu bağlamda hanımları bu atmosferden mahrum bırakmak akli yönden de vicdani yönden de makul görünmemektedir. Özelde bazı hanımlara evinde kıldığı namazın faziletini anlatan rivayetlerin yanı sıra tüm hanımları da mescitten men eden rivayetlere rastlamaktayız. Ancak aşağıda inceleyeceğimiz rivayetler sahiclik derecesine ulaşamamış zayıf rivayetlerdir.

Elimizde hanımların mescitlerden men edilmemesine ve özellikle bayram gibi özel günlerde Hz. Peygamber'in hanımların ısrarla mescide gelmelerini emrettiği sahic rivayetler mevcutken bu rivayetlerin tam aksini ifade eden zayıf rivayetlerle bir hükme varmak mümkün değildir. Bu rivayetlerden birkaçı şöyledir; “

²²¹ Abdullah Kahraman, “ Cami Merkezli Din Eğitimi”, *Yecder III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri* (13 Mayıs 2012- İstanbul), , s.31.

Kadının evinde kıldığı namaz, mescitte kıldığından daha hayırlıdır,”²²² Kütüb-ü Sitte’de yer almayan bu hadis bazı kaynaklarda hasen olarak geçse de, senedin de bulunan Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Lebine’den dolayı zayıf olarak ifade edilmiştir.²²³

Konu ile alakalı başka bir rivayet ise; “ *Kadınların namazlarının hayırlısı evlerinin dip odasında kıldıkları namazlarıdır.*”²²⁴ aynı rivayet başka bir senetle daha gelmiştir ancak iki rivayetinde senedinde ortak ravi İbn Lehia’dır. Bu rivayetin ise zayıf olduğu ifade edilmiştir.²²⁵

İbn Ömer’e dayandırılan ve Kütüb-ü Tis’a’da dahi geçmeyen bir hadis daha vardır: “ *Kadının tek başına kıldığı namaz cemaatle kıldığı namazdan daha sevaptır.*”²²⁶ Bu hadisin ravisinin İbn Ömer olması çok ilginçtir, çünkü İbn Ömer, Hz. Peygamber’den hanımların mescide gelmesine dair birçok hadis rivayet eden ve buna itiraz eden oğlu Bilal’i azarlayan bir sahabelidir.²²⁷ Sahih hadislerle çelişen bu habere güvenerek, mescitlerin manevi atmosferinden faydalanmak isteyen hanımların engellenmesi imkansızdır.

Kadınların mescitlere gelmesinin uygun olmadığına dair rivayetlere eski ahlak ve fıkıh kitaplarında çokça rastlamak mümkündür. Ancak bu hadisler kitaplarda rivayet edilirken çoğu zaman senetlerine yer verilmemiştir. Maalesef, ahlak kitaplarının halk arasında yaygın olması senetleri dahi mevcut olmayan bu hadislerin de yayılmasına ve kabul görmesine sebep olmuştur. Zaten bu rivayetlerin sahih rivayetlerden daha yaygın ve meşhur olmasının altında yatan sebepte budur.²²⁸ Senedi dahi belli olmayan, Peygamber’e aidiyeti şüpheli rivayetlerle, hanımların ilim-irfan mektebi mescitlerimizden uzak tutulması, dini eğitimden mahrum bırakılması akıl karı gözükmemektedir.

²²² Beyhaki, *Sünen*, III, s. 132.

²²³ Beyhaki, *Şuabu'l-İman*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410, Cilt IV, s.172.

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI., s.301.

²²⁵ İbn Hacer, *agm.*, s.185.

²²⁶ ed-Deylemi, *Firdevsü'l-Ahbar*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1407/1987, Cilt II, s.542.

²²⁷ Müslim, *Salât* 32-33.

²²⁸ Bakan, *Tevhid*, *agm.*, s.63.

Hanımın evinde kıldığı namazın daha faziletli olduğunu ifade eden sahih hadis ise tüm hanımlara hitaben değil özelde durumunu ifade eden, ailevi sıkıntı yaşayan hanımlara özel söylenmiş bir hadistir. Bu rivayetlere dayanarak tüm hanımları, İslam toplumunun kalbi olan mescit atmosferinden men etmek, oradaki eğitimden mahrum bırakmak mümkün gözükmemektedir.

Burada önemli bir husus da kadınların mescitlerden mahrum olması demek annelerinin gözetiminde, eğitim ve terbiyesinde olan çocukların da mahrum olması demektir. Bu sebeple kadınlarımızın mescitlerdeki eğitim ortamından ve manevi atmosferden faydalanması yeni neslin milli ve manevi değerler üzere yetiştirilmesi adına ayrı bir önem arz etmektedir.

3.2. Fitne Kavramı Ve Söylem Haline Gelişi

Hız. Peygamber döneminde mescide müdavim, ilimle uğraşan hanımların varlığını önceki bölümlerde zikrettik. Hız. Peygamber döneminden sonrada hanımlar mescitlere gitmişler, ders halkalarına katılmışlar hatta kendileri mescitlerde ders halkaları oluşturup talebe yetiştirmişlerdir. İslam kültür tarihinin büyük bir kısmında hanımlar sosyal ve kamusal alanın merkezi olarak camilerde birçok görevler üstlenmişlerdir. Özellikle de hadis ilmi konusunda böyle olmuştur. Hanımlar bu vazifeleri hakkı ile ifa ederken, tebliğ-irşat vazifesini yürütürken kimse onları ‘ siz fitnesiniz!’ diyerek toplumdandan ve mescitlerden soyutlamamıştır. Tek tük kadınları mescitten ve sosyal hayattan men eden kaynağı belli olmayan söylemler olsa da bu söylemler kitapların sayfalarına hapsedilmiş ve kabul görmemiştir.²²⁹ Ancak hicri üçüncü asrın başlarında maalesef bu tablo değişmiş ve kadınlara yazı öğretimini hatta evlerinin balkonlarının caddeye bakan kısmında oturmalarını yasaklayan rivayetler uydurulmuştur.²³⁰

²²⁹ Mehmet Emin Özağar, “Hadis Tarihinde Kadın gerçeği Üzerine”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt.13, Sayı:2, 2000, s.199.

²³⁰ M. Said Hatipoğlu,, “İslamda Kadın Eğitiminin Doğuşu”, Ankara, 2012, s.101., (Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti adlı kitabın içinde)

Hz. Peygamber kadını ve erkeği ile bilgili ve bilinçli bir toplum yetiştirmeyi amaçlayarak, toplumun tüm fertlerini kucaklamış İslam toplumunda Asr-ı Saadeti yaşatmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonra, üçüncü asırda İslam toplumunun yarısını oluşturan kadınlar toplumdan soyutlanmaya başlamıştır. Öncesinde Hadis âlimi olarak yetişen, alimlerce kendilerine hadisler sorulan, mescitlerde ders halkaları oluşturup talebe yetiştiren hanımların artık mescide gelmesi ayıp sayılır olmuş, mescitte namaz kılmaları kınanmıştır.²³¹

Toplumsal yozlaşmaya çareyi kadınları evlerine kapamakta bulan çevreler bu düşüncelerine temel olarak da en sağlam kaynak olan hadisleri seçmişler ve şu rivayeti uydurmuşlardır: “ *Kadınlarınızı yola bakan odalarda oturtmayın ve onlara okuma-yazma öğretmeyin*”²³² Kadınların toplumdan men edilmesini de kendilerince aklamaya çalışan yorumlar yapmışlar ve yazı öğrenmenin akıllarını bulandırıp, gönlünün çektiği kişiye mektuplar yazarak fitneye yol açabileceğini ifade etmişlerdir.²³³

Zamanla kadınların mescide gitmelerinin fitne sebebi olacağı evlerinde kıldıkları namazın daha faziletli olduğu anlayışı toplumda yerleşmeye başlamıştır.²³⁴ Bu da zamanla kadınların türbelere ve tekkelere yönelmelerine ve dinin ameli yönüne değil şekilsel yönünü yaşamalarına sebep olmuştur. Netice de kadınlar dinden gibi görünen ama dinden olmayan uygulamaları hayatlarında benimsemişlerdir.²³⁵ Maalesef bu şekilde bir kadın algısı kadınların yavaş yavaş cehalete terk edilmesine, hurafe vâri bilgilerle dinlerini yaşamalarına yol açmıştır.

Böylece kadınlar Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonra fitne söylemi ile cemaate katılmaktan men edilir olmuştur. Buradaki fitne kavramı ile net olarak ne

²³¹ M. Emin Özafşar, agm., s.196.

²³² Heysemi, Ebû Bekir, *Mecma'uz Zeva'id ve Menbau'l-Fevâid*, Beyrut, 1994, Cilt IV., s.93.

²³³ M. Said Hatipoğlu, agm., s.101.

²³⁴ Ali Osman Ateş, age., s.42.

²³⁵ M. Akif Aydın, agm., Cilt 24, s.87.

kastedildiği ifade edilmemiş ancak kadınların aleyhine kullanılan ve ‘fitne’ korkusu ile kadınların bazı haklarından mahrum bırakıldığı bir kavram olarak algılanmıştır.²³⁶

Bu bölümde kadınlara fitne söylemiyle getirilen yasağın gerekçesini, bu konudaki rivayetlerin sıhhatini ve ‘fitne’ kavramının içeriğini ayrıntılı ele almayı amaçlıyoruz. Böylece Hz. Peygamber dönemindeki uygulama ile sonrasındaki dönemde tam zıttı olan uygulamanın arasındaki tezatlığa bir açıklık getirebilmeyi umuyoruz.

3.2.1. Fitne Kavramı

Sözlük anlamında “Altın gibi değerli madenlerin değerini anlayabilmek için madeni ateşte eritmek” anlamına gelen fitne kelimesinin kökü fetn (fütün)’dir. Kelimenin kullanımında “kandırmak, gönlünü çelmek, büyülemek ve pusu kurmak” anlamları da vardır. Kişinin gönlünü çelip, büyüleyerek aşk ateşine düşürdüğü için kadınlara da zaman zaman fettan adı verilmiştir.²³⁷

Fitne kavramı Kur’an’da sıkça rastlanan ve kullanıldığı yere göre farklı anlamlar ifade eden bir kavram olmuştur. Fitne kavramının Kur’an’da en çok kullanılan anlamlarından birkaçı şöyledir; deneme, sınama, imtihan etme²³⁸, şirk, küfür, şirke dönmesi için baskı yapmak²³⁹, sapıklık, sapma, saptırma²⁴⁰, günah²⁴¹, şeytanın hile ve tuzağı²⁴², ateşe atma, ateşle azap etme²⁴³ gibi yerine göre birçok farklı anlamda kullanılmıştır.

²³⁶ Abdullah Kahraman, “Klasik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadeti Konusundaki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü”, *Marife Dergisi*, Yıl 4, Sayı 2, Güz 2004, s.49.

²³⁷ İbn Manzur, *Lisanü’l- Arab*, Beyrut ts., “ftn” md. XIII, 317-319; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Nşr., İstanbul, 1998, “Fitne” md., s.114-115; Mustafa Çağrıncı, “Fitne”, *DİA*, İstanbul 2001, Cilt 13, s.156.

²³⁸ 2 Bakara:102; 40 Taha: 90,131.

²³⁹ 2 Bakara: 191,193,217; 4 Nisa: 91.

²⁴⁰ 5 Maide: 41,49; 37 Saffat: 162.

²⁴¹ 9 Tevbe: 49.

²⁴² 7 Araf: 27,

²⁴³ 51 Zariyat:13; “Fitne” kavramının Kur’an’da geçen diğer kullanımları için bkz. Hasan Keskin, *Kur’an’da Fitne Kavramı*, İstanbul 2003, s.36-134.

Fitne kelimesi denenme, sınanma anlamında her zaman kötü sonuçlar doğuran değil, imani noktada kararlı bir irade sergileyerek kişinin veya toplumun manevi terakkiyatına vesile olduğu için olumlu manada da kullanılmıştır. Kişinin, isyankarlığını ölçtüğü kadar samimiyetinin ve Allah'a bağlılığının ispatı olan imtihan vesilesi, olarak değerlendirilmiştir.²⁴⁴ Bu bağlamda “*Mallarınız ve evlatlarınız sizin için birer fitnedir*”²⁴⁵ ayeti de fitnenin tamamen zararlı olmadığını gösterir. Bu ayeti hatırlatır mahiyette fitnelerin şerrinden Allah'a sığınan birini gören Hz. Ömer'in ‘*Rabbinin sana mal ve evlat vermesini istemiyor musun?*’ dediği rivayet edilir. Kur'an'da fitne kavramı bu manada birçok yerde kullanılmıştır.²⁴⁶

İmtihan ve deneme, evlat, mal, mülk, sağlık gibi insan için nimet sayılan şeylerle olabileceği gibi hastalık, yoksulluk, sıkıntı veya düşmanın ve şeytanın musallat olması gibi sıkıntılarla da olabilir. “*Sizi bir fitne olmak üzere şeylere de hayırla da deneyip, sınarız*”²⁴⁷ ayeti bunu ifade eder. Fitne insanların karşılıklı ilişkileri neticesinde de ortaya çıkabilir. Müşriklerin, Müslümanlara yaptıkları baskı ve işkenceler de bir fitnedir. Böylece Müslümanların dinlerindeki samimiyet ve bağlılıkları, sabır ve sebatları ölçülmüş olur.²⁴⁸

Fitne kavramı Kur'an'daki manalarıyla ve daha da geniş ölçüde hadislerde de geçmektedir. Bazı hadislerde fitne, İslam birliğini ve beraberliğini bozan dimi ve siyasi çalkantılar olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber “*Birtakım fitnelerin yağmur selleri gibi evlerinizin arasında aktığını görüyorum*”²⁴⁹ demiştir. Hadis alimlerince bu hadisin, İslam toplumunda Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile başlayıp sonrasında devam eden iç kargaşayı kastettiği ifade edilmiştir. Genel olarak

²⁴⁴ Mustafa Çağrı, agm.,s.156.

²⁴⁵ 8 Enfal: 28.

²⁴⁶ Bkz. Mesut Erdal, “Kur'an'da Fitne Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 1999, Cilt I.

²⁴⁷ 21 Enbiya:35.

²⁴⁸ Mustafa Çağrı, agm., s.156.

²⁴⁹ Buharî, Fiten, 4.

eskiden beri fitne, birçok yerde bu manada kullanılmıştır. Bu sebeple kullanıldığı yerde fitne kavramı açıklanmaya ihtiyaç duyulmamıştır.²⁵⁰

Buharî konu ile alakalı bab başlığı altında fitne kavramının kapsamını, dini, ahlaki, ictimai ve ilmi çöküşü ifade edecek şekilde geniş tutmuştur. “*Yakında fitneler meydana gelecek, o zaman oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyenden de koşandan daha hayırlıdır*”²⁵¹ hadisinden insanların fitne olarak adlandırılan olaylara bulaştıkları nispette sorumlu ve günahkar oldukları ifade edilmiştir. Böylece selef ve ehli sünnet alimleri fitneye bulaşma korkusu ile zamanlarındaki dini ve siyasi kargaşalarda pasif kalmışlardır.

Fitne kavramının yelpazesinin geniş olması ve net bir manasının olmaması zaman zaman şer’i karışıklıklara yol açmıştır. Tek bir manası olmasa da kavramın akıllarda uyandırdığı olumsuz yargı ve fitnenin katilden kötü olduğu düşüncesi kavramın kullanımında bazı suistimallere yol açmıştır. Mutlak itaatin sağlanmak istendiği durumlarda fitne ithamı ile gözdağı verilmiştir. Fitneci olarak itham edilmemek için insanlar pasif davranmış, zaman zaman haklarından da feragat etmişlerdir.²⁵²

3.2.2. Kadının Fitne Olması Söylemi

Yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de Allah-u Teala “*Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden, kötülükten men eden bir topluluk bulunsun*” emriyle Müslümanlara bir toplum hedefi göstermiştir. Bu hedefe ulaşabilmenin yolu ilmin kapısından geçmektedir. Hz. Peygamber döneminde kadınlar ve erkekler ilim öğrenmede yarış halindeydiler. Bu sebeple eğitim ve öğretim faaliyetlerinin merkezinde olan Hz. Peygamber’in daimi takipçisi olmuşlar, o zamanın mektep ve konferans salonları vazifesini gören Mescid-i Nebevi’nin de müdavimi olmuşlardır. Hanımlar tüm

²⁵⁰ Mustafa Çağrıcı, agm., s.157.

²⁵¹ Buharî, Fiten, 9; Müslim, Fiten, 10.

²⁵² Mehmet Erdoğan, agm., s.114-115.

müşküllerini birebir veya tek olarak Hz. Peygamber'den aldıkları eğitimlerle ve cevaplarla halletmişlerdir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da tabiin devrinde de bilgin hanımlar yetişmiş, kendi talebelerini yetiştirmiş, ilim talibi erkeklerin yazılı sorularına cevap vermişlerdir. İlk nesil allâme hanımlardan erkeklere önünde diz çöktürecek hanımlar yetişmiştir.²⁵³

Ancak Hz. Osman'ın vefatı ile başlayan siyasi çalkantılar İslam dünyasında ahlaki bozulmaları da beraberinde getirmiştir. Hz. Aişe'ye ait bir söz İslam toplumundaki bozulmaları ifade eder mahiyettedir. Hz. Aişe şöyle der: “ *Allah Resulü (sav) bugün kadınların ihdas ettikleri şeyleri görseydi, İsrailoğulları'nın kadınları mescitlerden men ettiği gibi onları mescitlerden men ederdi.*”²⁵⁴ Hz. Aişe'nin bu sözü ile toplumdaki bozulmaya dair endişelerini ifade eden bir uyarı niteliğindedir.

İslam toplumundaki bu bozulmalar zamanla mütedeyyin kesime de bulaşmasın diye dönemin İslam âlimleri bazı tedbirler almayı gerekli görmüşlerdir. Bu tedbirlerin başında da kadını mescitlerden men etmek hatta toplumdan tecrit etmek gelmiştir. Ancak bu tedbirler belli bir zaman ve zeminde sınırlı kalmamış ve halk tarafından kadınların mescide gitmemesinin gerekli olduğu düşüncesi benimsenmiş. Bu fikre hizmet etmesi açısından hadis uydurma faaliyetleri gerçekleştirenler de olmuş ve kadınların birçok hakkının elinden alınması, İslam dininde Kur'an'dan sonra otorite olan Hz. Peygamber'e dayandırılmıştır.²⁵⁵

“*Kadınlarınızı yola bakan odalarda oturtmayın ve onlara okuma-yazma öğretmeyin*”²⁵⁶ mahiyetindeki uydurma hadislerle kadınları toplumdan tecrit etmenin altyapısı hazırlanmıştır. Uydurma hadisin kendisinden ziyade hadise getirilen yorumlar, bir dönem kadın âlimlerini yetiştiren İslam toplumunda artık kadınlara

²⁵³ M. Said Hatipoğlu, agm., s. 97-99.

²⁵⁴ Buharî, Ezan, 162; Müslim, Salât, 144; Ebû Davûd, Salât,53.

²⁵⁵ M. Said Hatipoğlu, agm., s.103-104.

²⁵⁶ Heysemi, Mecma'uz Zeva'id, Cilt IV., s.93.

hiçbir şekilde eğitim hakkı tanımamıştır. Hanımlar caddeye bakan balkonlarda erkekleri gözetleme imkanı bulurlar bu da fitneye yol açar, kadınların erkekleri, erkeklerin de kadınları görmemesi en iyisidir, kadınlar yazı öğrenince sevdiklerine mektup yazarak bunu bildirebilirler, Hz. Peygamber onları bu tür fitnelere korumak istemiştir, tarzında yorumlarla ve fitne söylemiyle kadınlar pasifize edilmiştir.²⁵⁷

Daha sonraki dönemlerde fıkıh kitaplarında kadınlara dair hükümlerde fitne kavramı kullanılmaya başlanmış ancak fitne ile tam olarak ne kastedildiği açıklanmamıştır. Yabancı bir erkeğin fitne söz konusu olmadıkça yabancı bir kadının ellerine ve yüzüne bakabileceğine dair hükümler verilmiş ancak buradaki fitnenin ne olduğu netliğe kavuşturulmamıştır. Ancak fıkıhçıların bu hükümlerde 'fitne' kavramını şehvetle bağlantılı kullandıkları dikkat çekmiştir. Bu bağlamda kadına dair hükümler verilirken 'fitne' kavramının, erkeğin şehvi hissiyatlarını harekete geçirecek, gönlünü çelmesi ve baştan çıkarması, anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile fukahaya göre fitne, yabancı bir kadın ile erkeğin bir arada bulunarak, bu birlikteliğin gayri meşru ilişki ile neticelenmesi, anlamına gelmektedir. Fitne korkusu olmadığı için yaşlı kadınların ellerinin tutulabileceğine hükmedilmesi de bu kavramın, şehvi duyguların harekete geçirilmesi anlamında kullanıldığının bir başka göstergesidir.

Fitneyi hükümlerinde sebep gösteren alimlere göre; şehveti ve nefse düşkünlüğü körükleyen fitne, zayıf ve cahil insanları günaha sürükler ve imanlarında, karakterlerinde çöküntüler oluşturur.²⁵⁸ Bu tarz söylemlerle fitne çok tehlikeli görülmüştür. Fitneye yol açabilecek her yolun kapatılması gerekir. Bu sebeple bu işin ağır yükü hanımların omuzlarına bırakılarak toplumun fitneden muhafazası adına hanımlar toplumdan tecrit edilmişlerdir.

²⁵⁷ M. Said Hatipoğlu, agm., s.101-102.

²⁵⁸ Abdullah Kahraman, agm., s.62-63.

Kadının erkekler için fitne unsuru olduğuna dair hadislerin mevcudiyeti bu kavramdan kastın şehvi duygular olduğu düşüncesine yol açmıştır.²⁵⁹ Ancak burada bu rivayetlerin kastettiği kadın-erkek arasındaki psikolojik boyutu göz ardı etmemenin yanı sıra kadını sadece şehvi bir unsur olarak görmek İslam'ın kadına dair bütüncül yaklaşımına uygun düşmez. Bir dönem yapıldığı gibi kadına sürekli bir tehlike gibi bakıp, kadın aleyhtarlığı ile bütün haklarının elinden alınması Kur'an'a da, Hz. Peygamber'in sünnetine de aykırıdır. Fitne ihtimaline karşı alınacak tedbirler kadın cinsinin insanlık özelliklerini yok sayacak konuma getirilmemelidir.²⁶⁰

İslam'ın kadınlara tanıdığı insani haklardan; tebliğ, ilim öğrenme ve öğretme, toplumda iyiliği emredip kötülükten sakındırma, sosyalleşme gibi hak ve sorumlulukların suistimallere yol açabileceği endişesi ile süresiz ve toplumun tüm kadınlarını kapsayacak bir şekilde elden alınıp, yasaklanmasını kabul etmek mümkün değildir. Böyle bir yasağı sosyal hayatta kalıcı ve uygulanabilir kılmakta imkan dahilinde gözükmemektedir.

Kur'an ve hadisler kadının erkekler için fitne olabileceği gerçeğinden hareketle kadına da, erkeğe de sosyal hayatta uyulması gereken bazı kurallar koymuştur. Bu bağlamda erkeklere ve kadınlara gözlerini haramdan sakının emri veren ayetler mevcuttur.²⁶¹ Ayrıca hanımlara, sosyal hayata katıldıklarında ziyetlerini yabancı erkeklerin nazarından koruyacak tesettür emri de bu sebeple verilmiştir.²⁶²

Konumuzla alakalı olarak da Hz. Peygamber bu fitne endişesine binaen kendi zamanında tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden bazıları şöyledir: “*Allah'ın kadın kullarını mescitlerden men etmeyin, ancak mescide koku sürünmeden gelsinler*”²⁶³ veya “*Hanımlar, sizden birisi yatsı namazını kılmak için mescide gelmek isterse*

²⁵⁹ Buharî, Nikah, 18; Müslim, Zikr, 97, 98; Tirmizî, Edeb, 31; İbn Mace, Fiten, 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 200, 210.

²⁶⁰ Ali Osman Ateş, age., s.43.

²⁶¹ 24 Nur 30.

²⁶² 24 Nur 31.

²⁶³ Buharî, Cuma 13;

sakın koku sürünmesin”²⁶⁴ Güzel kokunun insan psikolojisindeki etkisini bilen Hz. Peygamber ibadet mekanı mescidin manevi havasının bozulmaması adına bir nevi kadın ve erkek arasında ortaya çıkabilecek fitne unsurunun önünü kapatmak için hanımlara mescide gelirken koku sürünmemelerini emretmiştir.

Hz. Aişe'nin Peygamber'in vefatından sonra bazı kadınların tavır ve davranışlarına bakarak *'Allah Rasûlu bu hallerini görseydi onları mescitlerden men ederdi'* sözü fitne korkusuyla tüm bayanların mescitlerden men edilmesine dayanak olarak görülmüştür. Oysa Hz. Peygamber zaten hayattayken mescide uygun tavır ve davranış sergilemeyen bayanları, koku hadisinde olduğu gibi mescidimize gelmeyin diyerek mescitten men etmiştir. Bu bağlamda Hz. Aişe'nin bu sözünü yeni bir hüküm gibi algılamak yerine, şartlara göre bir uyarı mahiyetinde görmek daha doğru olur ki, mütedeyyin, mescit ruhuna uygun tavır sergileyen hanımların mescitten men edilmemesi bizzat Hz. Peygamber'in emridir ve bu emir Hz. Aişe'nin sözü ile değiştirilemez.

Hz. Peygamber dönemi uygulamalarında kadınların birçoğunun mescide gittiğini daha önce ifade etmiştik. Kadınların mescide yoğun talebini fark eden sevgili peygamberimiz *"Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsak"*²⁶⁵ buyurarak, kadınlarla erkeklerin kapılarının daha uygun olacağını belirtmiştir. Mescid içerisinde de kadınlarla erkeklerin saf düzenini belirlerken, kadınlar için arka safın en hayırlı saf olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁶ Hz. Peygamber'in tüm bu uygulamaları ve yönlendirmelerinin altında kadının kadınsı özelliğinin fitne unsuru olamaması adına, kadını mescitten men etmeden, eğitim ve sosyalleşme hakkını elinden almadan, tedbir alınması amaçlanmaktadır.

Peygamber'imiz yine bir fitne tedbiri alma adına kendi dönemine has olarak mescide gelen hanımlara bir uyarıda bulunmuştur. Mescitte kendisi ile beraber namaz kılan hanımlara *"Ey hanımlar cemaati namazda erkeklerden önce başlarınızı*

²⁶⁴ Muvatta, Kible 13.

²⁶⁵ Ebû Davûd, Salât 17.

²⁶⁶ Müslim, Salât 132; Ebu Davut, Salât, 97; Tirmizî, Salât 52; Neseî, İmamet 32; İbn Mace, İkametu'sSalevat, 52.

kaldırmayın”²⁶⁷ buyurmuştur. Bu uyarı o dönemin erkeklerinin vücutlarını kapatacak yeterli uzunlukta elbiselerinin olmamasından ve secdeye eğildiklerinde avret mahallinin görülme ihtimalinden kaynaklanmaktaydı. Bu sebeple Allah Resulü ihtimal dahilinde de olsa böyle bir durumun yaşanmaması için hanımlara başlarını erkeklerden sonra kaldırmalarını emretmiştir.

Peygamberimiz mescit ortamındaki kadın ve erkek arasındaki etkileşimi en aza indirme adına mescide gelen erkekleri de yönlendirmiştir. Hz. Peygamber’in eşlerinden, mescitte namaz kılan Ümmü Seleme annemiz bu konudaki müşahedesini şöyle anlatır: “*Allah Resulü zamanında farz namaz kılındıktan sonra, Peygamber ve sahabeler hemen kalkmazlar, hanımların çıkmasını beklemek için otururlardı. Mescitten önce hanımlar çıkar sonra Hz. Peygamber kalkar, ashabi da onunla beraber kalkar giderdi.*”²⁶⁸ Hz. Peygamber, bu ve önceki uygulamaları ile mescidine gelen kadın cemaatini dikkate almış ve mescitten onları men etmekten ziyade, mescitte rahatça ibadet edebilmeleri için tüm şartları sağlamaya çalışmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz hadislerden ve uygulamalardan Allah Resul’ünün kadının kadınsı özelliğini hatta erkek-kadın tüm cemaatinin insani özelliklerinin farkında olduğunu anlıyoruz. Bu sebeple Allah Resulü kendi döneminin mektebi olan mescidin kapılarını tüm topluma sonuna kadar açmış, cemaatini burada yetiştirmiş ve bu ibadet ve eğitim mekanının manevi atmosferinin muhafazası için her türlü tedbiri almıştır. Toplumun hiçbir üyesini de ilim-irfan yuvası mescidinden men etmemiştir.

Kadın ve erkek arasında oluşabilecek fitne tehlikesi her dönemde ve zamanda muhtemeldir. Bu sebeple Kur’an’ı Kerim’de şöyle emredilmiştir: “*Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar ...Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar...*”²⁶⁹ ayeti kerimeleri kadının kadınsı yönünü baz olarak toplumsal

²⁶⁷ Buharî, Salât,5; Davud, Salât 78; Neseî, Kible 16; Ahmed b. Hanbel, Cilt II, 433, Cilt V, 331.

²⁶⁸ Buharî, Ezan 163.

²⁶⁹ 24 Nur 30,31.

hayat içinde kadına da erkeğe de sorumluluğunu hatırlatmaktadır. İslam dini Yahudi ve Hristiyan kültüründe olduğu gibi kadını toplumdan tecrit etmeyi tavsiye etseydi zaten bu ayetlere hiç gerek kalmazdı. Yani sosyal hayatta sadece erkeklerin varlığını düşünürsek onların gözlerini haramdan sakınmalarına kadınlarında tesettüre girmelerine ihtiyaç olmazdı. Halbuki Kur'an kadın ve erkeği anlatırken "*Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar*"²⁷⁰ buyurarak, sosyal hayatın içinde birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlatır. Zaten bir toplumda fitne söylemiyle kadınları tamamen toplumdan soyutlamak Kur'an'ın ve sünnetin ruhuna aykırı olduğu gibi uygulanabilir de gözükmemektedir.

İmtihan vesilesi olarak mal ve evlâdın fitne olması gibi kadınlarda erkekler için fitne unsuru olabilir. Ancak burada kadının fitne olmasına dair hadisler genel manadadır, kadının cemaate gelmesi ile ilgili değildir. Bunu mecrasından saptırarak, kadın aleyhtarlığına çevirip, kadının hak ve sorumluluklarını yok sayarak, toplumdan tecrit etmek İslam'ın genel bakışına hiçte uygun düşmemektedir. Mal ve evlat fitne diye nasıl ki mal edinmekten, evlat sahibi olmaktan vazgeçilmiyorsa kadının da fitratındaki kadınsı özelliğinden dolayı da kadını eve kapatmakta makul görünmemektedir.²⁷¹

Toplumdaki bozulma sebebiyle, fitnenin engellenebilmesi için kadını ve erkeği birbirinden uzak tutmak ne kadar kalıcı bir çözüm olabilir? Hz. Peygamber döneminde hanımlar dini kültürlerini geliştirebilecekleri sosyal bir huzur içinde olmuşlardır. Ve erkeklerle beraber aynı mescidi paylaşan hanımlar fitne unsuru olmazken bir dönem kadının tek bir parmağı bile fitne olarak görülür olmuştur. Maalesef bir dönem hanımları mescitlerden men ederek cehalete terk etmek onları bu fitneden koruyabilmenin çaresi olarak görülmüştür.²⁷²

²⁷⁰ 9 Tevbe 71.

²⁷¹ Abdullah Kahraman, agm., s.63.

²⁷² M. Said Hatipoğlu, "İslam'ın Kadına Verdiğini Fazla Bulanlar", Ankara, 2012, s.121., (Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti adlı kitabın içinde)

Kadın hakkındaki bu fitne söylemi üzerine ameli mezhep imamaları hükümler bina etmişler buda halk arasında bu düşüncenin benimsenmesine yol açmıştır. Fukaha cemaatle namaz kılmanın hükmünün müekked sünnet olduğunu söylerken, kadınlar ve erkekler arasında bir ayrıma giderek sadece erkekler için müekked sünnettir, hükmünü koymuşlardır. Bazı fakihler kadının cemaate katılımının mekruh olduğunu açıkça ifade etmişlerdir.²⁷³ Bir grup kadının cemaate katılımını fitne olarak ifade etmiş ve mescidin kapılarını hanımlara tamamen kapatmıştır.²⁷⁴ Diğer bir grup ise daha yumuşak bir tutum sergileyerek hanımların evlerinde kıldıkları namazlarının daha faziletli olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷⁵

Hanımların cemaate katılımı konusunda genç veya yaşlı olmasına göre de bir ayrıma gidilmiş, yaşlı kadınların cemaate katılımı caiz görülürken, fitne endişesi ile genç bayanların cemaate katılımı mekruh görülmüştür.²⁷⁶ Çünkü yaşlı kadınların fitneye yol açacak bir durumları yoktur, denilerek fukahanın kadınların mescide gelmesini mekruh görmesinde temel gerekçe olarak hadislerden ziyade fitne endişesi gösterilmiştir.

Fukahadan bir kısmı ise öğle ve ikindi namazları gibi gündüz kılınan namazlarda fasıklar uyanıktır, fitne tehlikesi vardır yaşlı kadınların dahi bu vakitlerde cemaate katılımı uygun değildir, gece vakti ise fasıklar uykudadır fitne endişesi yoktur, yaşlı kadınlar cemaate katılabilir, diye görüş bildirmişlerdir.²⁷⁷

Yukarıda nakledilen görüşlerden anlaşıldığı üzere söylem olarak başlayan fitne endişesi zamanla fukahanın hükümlerine temel teşkil etmiştir. Fukaha ise namaz vakitlerine, kadınların yaş durumuna ve güzelliğine göre hükümler vermiştir. Zamanla fitneyi esas alan âlimlerce kadının cemaate katılımı tamamen engellemeye kadar varmıştır. Maalesef bu fitne ortamı sürekli görülmüş ve kadın hakkında verilen

²⁷³ Mavsili, Abdullah b. Mahmud, *El İhtiyar Lita'lili'l-Muhtar*, İstanbul, ts., Cilt I, s.59.

²⁷⁴ Nevevi, Ebu Zekeriyya, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, Cidde, ts., Cilt IV, 86, 92-94; Vehbe Zuhaylî, Cilt 2, s.455.

²⁷⁵ Nevevi, *el-Mecmu'*, Cilt IV, s.92.

²⁷⁶ Mavsili, 59; Nevevi, *el-Mecmu'*, Cilt IV, s.94.

²⁷⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, Beyrut, 1982, Cilt II, s. 697; Mavsili, Cilt I, s.80.

bu hükümler devamlılığını korumuştur.²⁷⁸ Ancak unutmamak gerekir ki kadın ve erkek fitratı değişmedikçe kıyamete kadar fitne tehlikesi ortadan kalkmayacaktır. Bu sebeple yüce kitabımız Kur'an kadına da erkeğe de gözünün haramdan sakınmayı emretmiştir.

Kur'an'da, Sünnette her zaman kadını da erkeği de eğitmeyi, insanın vicdanına hitap ederek içten bir kontrol mekanizması kurmayı amaçlamıştır. Asr-ı Saadet toplumunu düşünürsek bu politika başarılı da olmuştur. Kadın-erkek bir bütün olarak iyiliği emir kötülüğü nehiy noktasında birbirlerinin velisi olmuşlar, Mescid-i Nebevi'de beraber namaz kılmışlar, Peygamber'in rahle-i tedarisinde eğitim almışlar, yeri gelmiş beraber cihada katılmışlar ve bu birliktelikte hiçbir zaman fitne söylemi söz konusu olmamıştır.²⁷⁹ Sonuçta kadınıyla erkeğiyle toplum olarak saadet asrını beraber inşa etmişlerdir.

Toplumsal olarak İslam'ı yaşayabilmenin ve kalkınmanın yolu toplumun tüm fertlerin eğitiminden, milli ve manevi değerlerimizi benimsemesinden geçmektedir. Fitne söylemiyle mescitlere küstürülmüş, muhtaç oldukları din eğitimlerini kulaktan dolma bilgilerle öğrenmek zorunda kalmış kadınlarımızın kazanılması adına hala halk arasında kabul gören, kadının mescide gelmesinin uygun olmadığı görüşü, yanlış düzeltilmelidir.

Diyanet işleri başkanlığı, hanımlara din hizmetinin ulaştırılması adına bayan vaizler atamaktadır. Ancak yıllar öncesinde yerleştirilmiş fitne söylemiyle, camiler kadın cemaatine hasret kalmıştır.

Günümüz toplumunda kadınların toplumdaki tecrit edilmesi söz konusu bile değildir. İş hayatında, çarşıda, pazarda hanımlar sosyal hayatın her alanında mevcuttur. Ancak ilginç bir durumdur ki, kadınların cemaate katılımına dair yapılan

²⁷⁸ Abdullah Kahraman, a.g.m., s.74-75.

²⁷⁹ Hilal Köksal, "Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.106.

araştırmalar, sosyal hayatın içinde olan bu kadınların namaz kılmak için camilere ramazan ve özel günler dışında nadiren gittiğini göstermektedir.²⁸⁰

Özetle toplumu fitneden koruma söylemiyle, kadınları süresiz bir Şekilde camilerden ve sosyal hayattan men eden hükümler, pratik hayatta uygulanamamış hanımlar sosyal hayattan uzak kalmamıştır. Ancak bu kadınlar dinleri adına camilerden uzaklaşmışlar, ramazan ve özel günler dışında camilere gitmez olmuşlardır. Böylece toplumun mimarı analarımız ve analarımızın elinde yetişen evlatlar büyük oranda milli ve manevi değerlerden mahrum kalmışlardır.

²⁸⁰ Bkz. ,A. Faruk Kılıç ; Sıddık Ağçoban, “Kadın ve ocuklara Verilen Hizmetler Açısından Camiler”, *Diyanet İlmī Dergi* , Cilt: 49 • Sayı: 4

SONUÇ

Kadın konusu tarihten günümüze en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Kadın kimi kültürlerde acımasız kanunların ateşe attığı lanetli bir ruh, kimilerinde ise mitolojinin yücelttiği tanrıça olmuştur. Kadim kültürlerin ve geleneğin tesiriyle Yahudi ve Hristiyan kültüründe de, Adem'i ayartan, toplumdaki yeri erkekten sonra gelen, okuması, öğrenmesi ve düşünmesi yasaklanan diye yorumlanmıştır. Böylece kadın birçok kültürde ve medeniyette sosyal hayattan ve doğal kimliğinden soyutlanmıştır.

İslam'ın doğuşuyla kadının bu makus kaderi değişmiş, kitap, sünnet, akıl ve ilme dayanan bir anlayışla kadın hakkındaki bu olumsuz yargılar düzelmiştir. Artık kadın, erkekle birlikte 'Okul!' emrinin ilk muhatabı, yüce Rasûl'un sohbetinde bulunan, Mescid-i Nebevi'de saf tutan kıymetli bir şahsiyettir. Hz. Peygamber, kadına şahsiyet vermeyen, eğitim hakkı tanımayan olumsuz kadim kültürlerin etkisini kırmak için toplumun merkezi ve mektebi olan Mescid-i Nebevi'ye gelmek isteyen hanımların engellenmemesini emretmiştir.

Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevi toplumun merkezi olmuş, ibadet mekanı olmasının yanı sıra, ilim-irfan mektebi, devlet işlerinin yürütüldüğü, diplomatik görüşmelerin yapıldığı devlet idare merkezi, hastane, adliye vs. birçok hizmeti bünyesinde barındırmıştır. Kur'an ayetlerini ashabına burada öğretmiş, dini ve dünyevi hayata dair ashabını burada eğitmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber döneminde erkekler kadar kadınlarda mescide, vakit namazlarına, Cuma ve Bayram gibi özel namazlara iştirak etmişlerdir. Ataerkil kültürün etkisi ile kadınları mescitten men etmek isteyenleri bizzat Hz. Peygamber uyarmıştır. O dönemde kadınlarla mescit arasında kuvvetli bir bağ gözlenmektedir.

Hz. Peygamber hanımların eğitimini fazlasıyla önemsemiş, onların eğitimleriyle birebir kendisi ilgilendiği gibi, eşlerini ve başka özel öğretmenleri hanımların eğitimi için tahsis etmiştir. Böylece Hz. Peygamber döneminde başta Hz. Aişe olmak üzere hadisçi, fıkıhçı, müfessir ve müçtehit hanımlar yetişmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatıyla başlayan ve zamanla toplumda baş gösteren ahlaki bozulmalarla, kadınlar Hz. Peygamber dönemindeki huzurlu ortamı

kaybetmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber dönemindeki insan, erdem ve değer merkezli kadın tasavvurundan cinsiyet merkezli kadın tasavvuruna doğru bir anlayış gelişmiştir. Kadının cinselliğini ön plana çıkararak, fitne tehdidi oluşturduğu, toplumdaki ve mescitlerden men edilmesine dair söylemler ortaya atılmıştır. Bu söylemleri temellendirme adına kadının okumasını, öğrenmesini, mescide gelmesini yasaklayan hadisler uydurulmuştur. Fitne söylemi temel alınarak kadınları mescitten men eden fıkhi hükümler verilmiştir.

Neticede bir toplumun yarısı hatta anne olarak eğitimcilik vasfını göz önüne alırsak daha da fazlası, ilim-irfan mektebi mescitlerden, Müslüman şahsiyetinin oluşumunda büyük rol oynayan mescidin manevi atmosferinden mahrum bırakılmıştır. Kadınları cehalete terk ederek fitne mikrobu yok edebileceğini zanneden bu zihniyet maalesef onları cehalete terk ederek aslında fitne ateşini yakmıştır.

Fitne söylemiyle kadınları mescitten men eden bu düşünceler, fıkıh ve ahlak kitaplarında çokça yer alması hasebiyle toplumda yaygınlaşmış ve kabul görmüştür. Birçok bayan takva adına birbirlerine mescitlere gitmemeyi tavsiye etmektedir. Mescide gidenlerse toplumda yadırganma korkusu yaşamaktadır.

Günümüzde bu algıyı değiştirip, Hz. Peygamber dönemindeki gibi mescitlerle kadınlarımızı buluşturabilme adına Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmaları ve müstakil çalışmalar mevcut olsa da yeterli görünmemektedir. Halen bayan abdesthanesi olmayan hatta küçük mescitlerde bayan namaz kılma yerini olmayan camilerimiz mevcuttur. Bunun yanı sıra fitne algısı toplum nazarında tamamen kırılmamıştır. Bu sebeplerle camilerimiz, Ramazan ve kandiller dışında kadın cemaatine hasrettir.

Günümüzde neredeyse her mahallede, her köyde bir cami mevcuttur. Ancak kadın ve mescit arasına koyulan bu mesafe kadınlarımızın bir adım ötedeki camiye gitmesine, oradaki din görevlisinden dinini öğrenmesine engel olmaktadır. Bu da hanımlar arasında hurafe vari dini bilgilerin yayılmasına ve İslam'ın özünden uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda başta Diyanet İşleri Başkanlığımız olmak üzere, toplumun aydınlanmasında ve şekillenmesinde büyük rol oynayan akademisyenlerimize ve din görevlilerimize büyük görev düşmektedir.

Camilerimizin fiziksel şartlarının bayanlar için uygun hale getirilmesi başta olmak üzere, kadınları camilerle buluşturabilecek programlar yapılması gerekmektedir. Televizyon ve radyo programları ile bu konuda farkındalık oluşturmak, kadınlarımızın tekrar camilerle buluşmasında önemli bir etken olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDURREZZAK Ebî Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Sen'âni, *Musannef, Mektebetü'l-İslâmî*, Beyrut 1404/1983.
- AĞÇOBAN Sadık, "Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2/1:(2016), s.(14-24).
- AĞIRMAN Cemal, *Kadının Yarattığı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2001.
- AĞIRMAN Mustafa, "Hz. Peygamber'in Mescidinde Yaptığı Sohbetler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27: (2007), s.(100-123).
- AKDEMİR Salih, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", *İslami araştırmalar* 10/4: (1997), s.(249-258)
- AKIN Ahmet, "Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/29: (2016), s.(177-209).
- AKTAY Yasin, "Havva İslami Kadın İmajı", *İslami Araştırmalar*, 6/1: (1992), s.(63-91).
- AKYÜZ Vecdi, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- ASKALÂNÎ Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bârî, Dâru's-Selâm-Dâru'l-Feyhâ*, (thk. Eş-Şeyh Abdulaziz b. Abdullah b. Baz), Dımaşk 1421/2000.
- ATEŞ Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yayınları, İstanbul 2015.
- BAKAN Tevhid, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30: (2008), s.(42-92).
- BALTACI Cahit, "İslam Medeniyetinde Cami", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: (1985), s.(225-241).
- BAYRAKTAR KARAHAN Fatma, "Caminin Fonksiyon Çeşitliliği", *Cami Kadın ve Aile*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s.(65-72).

- BEYHAKÎ Ebî Bekr Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1410/2003.
- BEYHAKÎ Ebî Bekr Ahmed b. Hüseyin, *Şuabu'l-İman*, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1410
- BİLMEN Ö. Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Semerkant Yayınları, İstanbul 2013.
- BUHÂRÎ Ebî Abdullah Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, Müaessesetu'r-Risâletu'n-Naşirun, (thk. İzzeddin Dîlî-İmad et-Tayyâr-Yâsir Hasan), Beyrut 1435/2014.
- ÇALIŞ Halit, "Kadınların Cuma Namazı Yükümlülüğü", *Marife*, 5/1: (2005), s.(205-212)
- DALGIN Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular*, Ensar Yayınları, İstanbul 2009.
- DEYLEMÎ Ebi Şuca Şireveyh b. Şehredar b. Şireveyh ed-Deylemi, *Firdevsü'l-Ahbar*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1407/1987.
- Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013.
- DURMUŞOĞLU Kadriye ve KURT Abdurrahman, "Üç Kur'an Yorumunda Kadının Ötekiliği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2: (2008), s.(621-648).
- EBÎ ŞEYBE Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osmân b. Ebî Bekr, *el-Musannef fi'l-Âhâdisi ve'l-Ahbâr*, (thk. Kemal Yusuf el-Hut), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.
- EBÎ'L KÂSİM b. Hakbe b. Manzur, *Lisânü'l Ârab*, Dâru'l Maarif, Kahire 1405/1984.
- EBÛ DÂVÛD Süleymân b.Eş'as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, (thk. Halil b. Me'mun Şeyha), Dâru'l-Mârif, Beyrut 1422/2001.
- EBU ŞAKKA Abdulhalim, *İslam Kadın Ansiklopedisi*, Çev./Haz.: Şaban Haklı-Fethi GÜNGÖR, Düşün Yayınları, İstanbul 2007.

- EL-GAZALİ, Ebû Muhammed ibn Muhammed, *İhya-u Ulumi'd-Din*, Çev.:/Haz.: Mehmet A. MÜFTÜOĞLU, Çelik Yayınları, İstanbul 2016.
- ERDAL Mesut, “Kur’an’da Fitne Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: (1999), s.(221-232).
- ERDOĞAN Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998
- GÖZÜTOK Şakir, “Rasûlullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, *Kadın Özel Sayısı*, 2016, s.(175-196).
- GÜNDÜZ Ahmet, “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, 5/5: (2012), s.(129-148)
- HAKİM Ebû Abdullah, *el- Müstedrek ale’s Sahiheyn*, Thk: Mustafa, Abdulkadir ATA, Beyrut 1990.
- HAMİDULLAH Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev.:/Haz.: Salih TUĞ, İrfan Yayınevi, Ankara 1995.
- HATİPOĞLU M. Said, “İslam’ın Kadına Verdiğini Fazla Bulanlar”, *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti*, OTTO yayınları, Ankara 2012, s.(118-128).
- HATİPOĞLU, M. Said, “İslamda Kadın Eğitiminin Doğuşu”, *Kültürel Mirasımızı Tenkit Zarureti*, OTTO yayınları, Ankara 2012, s.(223-228).
- HEYSEMÎ Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu’z-Zevâid*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, 1415/1994.
- HİCAZİ M. Mahmut, *Furkan Tefsiri*, Çev.:/Haz.: Mehmet Keskin, İlim Yayınları, İstanbul, ts.
- HİZMETLİ Sabri, *Cuma Namazı Kadınlara Farzdır*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1996
- IBN HANBEL Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed, *Müsned*, Dâru’l-Hadîs, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, 1416/1995.

- IŞIK H. Hilmi, *Tam Ilmihal, Seadet-I Ebediyye*, Ihlas Vakfı Yayınları-Işık Kitabevi, İstanbul 1978.
- IŞIK Mustafa, “Bir Hadis: İki Kuşak”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/10: (2018), s. (41-69).
- İBN HANBEL Ahmed İbn Muhammed, *Ahkamu'n- Nisa*, (thk. Abdulkadir Ahmed Ata), Beyrut 1986.
- İBN KESİR İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1997.
- İBN MÂCE Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, Dâru's-Sehnûn, İstanbul 1992.
- İBN MANZUR Muhammed b. Mûkerrem b. Ali, *Lisâni'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut 1994.
- İBN SA'D Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri, *et-Tabakâti'l-Kübrâ*, (Eduard Sachau), Leiden, EJB Brill 1904.
- İMAM MÂLİK Mâlik b. Enes, *el-Muvatt'a*, (thk. Külal Hasan Ali), Müessesetu'r-Risâletü'n-Naşirun, Beyrut 1434/2013.
- KAHRAMAN Abdullah, “Cami İklimini Solumak ve Cemaate Devam Konusunda Kadınlara Getirilen Yasağın Gerekçesi”, III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri, 13 Mayıs 2012, Yunus Emre Camii Eğitim ve Kültür Derneği, İstanbul, 2012 s.(31-51).
- KAHRAMAN Abdullah, “Klasik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadeti Konusundaki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü”, *Marife Dergisi*, 4/ 2: (2004), s.(59-80).
- KARA Seyfullah, “Tarihi Süreç, Kur'an ve Hz. Peygamber Açısından Kadın”, *Ekev Akademi Dergisi*, 1 3: (1998), s.(261-281).
- KARACABEY Salih, “Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların Ve Çocukların Camiye Gitmeleri İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Uludag Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi* 9/9: (2000), s. (253-275).

- KÂSÂNÎ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, Beyrut 1982.
- KESKİN Hasan, *Kur'an'da Fitne Kavramı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003.
- KILIÇ A. Faruk ve AĞÇOBAN Sıddık, “Kadın ve Çocuklara Verilen Hizmetler Açısından Camiler”, *Diyanet İlmî Dergi*, 49/4: (2013), s.(61-77).
- KOMİSYON, *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017.
- KOMİSYON, *İlmihal (İman ve İbadetler)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- KÖKSAL Hilal, *Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- KÖKSAL M. Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınları, İstanbul 1987.
- MARTI Huriye, “Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX/3: (2009), s.(101-115).
- MAVSİLİ Abdullah b. Mahmud, *El İhtiyar Lita'lili'l-Muhtar*, İstanbul, ts..
- MEHMED ZİHNİ Elhac, *Nimet-i İslam, Mufassal İlmihal*, Salih Bilici Kitabevi, İstanbul 1971.
- MÜSLİM Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Küşeyrî en-Nisâburî, *Sahihu Müslim*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1431/2010.
- NESÂÎ Ahmed b. Şuayb el-Horasanî en-Nesâî, *Süneni Nesâî*, Dârü'l-Marife, Beyrut 1428/2007.
- NEVEVÎ, Ebu Zekeriyya, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, Cidde, ts.
- ÖNDER Mustafa, “İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1: (2013), s.(141-153).
- ÖZAFŞAR Mehmet Emin, “Hadis Tarihinde Kadın gerçeği Üzerine”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 13/2: (2000), s.(189-203).

ÖZDEMİR Veysel, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs Bi Merâtibi'l- Mevsûfîne Bi't-Tedlîs (Tabakâtu'l- Müdellisîn)*, (Çeviri), Bingöl Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4/8 (2014), s.(183-216).

ÖZDEŞ Talip, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yayınları, Ankara 2005.

ÖZEK Ali, “Kur'an'da Kadın ve Kadın Hakları”, Kur'an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmi Toplantı, 21-22 Aralık 2014, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2014, s.(125-172).

ÖZUĞURLU Kurban, *Evlilik Raporu*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1985.

SARIÇAM İbrahim ve ERŞAHİN Seyfettin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.

SARIÇAM İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

SAVAŞ Rıza, *Hz. Muhammed (sav) Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul 1991.

ŞAHİN Osman, “Cuma Namazı Mükellefiyeti”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 13/25: (2015), s.(419-451).

TAN Zeki, *Kur'an-ı Anlamada Cahiliyeyi Bilmek*, Ark Kitapları Yayınları, İstanbul 2019.

TİRMİZÎ Ebî İsa Muhammed b. İsa b. Sevret, *Sünenü Tirmizî*, Müessesetü'r-Risâletü'n-Naşirun, Beyrut 1434/2013.

TUKSAL H. Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, OTTO Yayınları, Ankara, 2018

UĞUR Mücteba, “Peygamber Devri Hadis Öğrenimi”, *Diyanet Dergisi*, 18/3: (1979), s.(136-143).

YASDIMAN Hakkı Şah, “Kadının İslam Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/1/14 (2005), s.(59-89).

YAŞAROĞLU Kamil, “‘Oku!’ Emri İle Başlayan Kur'an'ın İlme Verdiği Değer”, Cami ve Kitap, DİB yay, Ankara 2016, s.(83-94).

YAZICI Nesimi, “Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi”, *Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII/2: (2007), s.(1-10).

YILMAZ Hüseyin, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5/14: (2007), s.(107-127).

YILMAZ Hüseyin, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, DEM Yayınları, İstanbul 2005.

ZUHAYLÎ Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Risale Yayınları, İstanbul 2012.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Kudret KOÇYİĞİT
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri: 01.10.1987 - Sarıkaya
e-posta : kudret-2014@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2009
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
Haziran 2010	Zara Müftülüğü	Kur'an Kursu Öğreticisi
Haziran 2011	Iğdır Müftülüğü	Kur'an Kursu Öğreticisi
Şubat 2015	Iğdır Müftülüğü	Vaiz